

PARTIZANSKE ENOTE IN BORBE V SELŠKI DOLINI
1943—1945**Ognjeni krst Gorenjske brigade**

Dne 13. julija 1943 se je pravkar ustanovljena Gorenjska brigada premaknila iz Potoka v Martinj vrh. Že zarana 14. julija je iz Železnikov prišlo sporočilo, da bodo tega dne Nemci pri Dolenji vasi streljali talce. Dne 9. julija je namreč 4. bataljon Gorenjskega odreda v zasedi na Bukovškem polju pod Dolenjo vasjo napadel dva kamiona nemških vojakov in je bilo pri tem nekaj Nemcev ubitih, precej pa ranjenih; za povračilo so se Nemci odločili streljati talce. 2. in 3. bataljon sta takoj odhitela skozi Ojstri vrh, Rovt in Stirpnik proti Dolenji vasi v zasedo, da bi preprečila streljanje. Tu so se spopadli z dvema nemškima zasedama, ju pregnali in ubili 16 vojakov, sami pa imeli 1 padlega in 2 težka ranjenca. Vendar so prišli prepozno. Nemci so že okrog 9. ure pripeljali pod Dolenjo vas 19 talcev, zapornikov iz Begunj, jih v skupinah po pet privezali za kole in postrelili.

Po vrnitvi v Martinj vrh se je brigada še isti večer pripravila za premik čez Soro na Prtovč. V predhodnici je bil 1. bataljon. Na levem bregu Sore, onstran mostu čez Zadnjo Smolevo, je bila nemška zaseda. Bataljonski poveljnik in nekaj borcev so jo napadli in pregnali. Ubili so dva vojaka ter zaplenili puško-mitraljez (šarec), 3 puške, pištolo in dva zaboja streliva. Skozi Plenšak je nato brigada do zore prišla na Prtovč in oddala ranjenca partizanski bolnišnici.

Dne 15. julija zvečer so nemške predhodnice že prišle do vasi Podlonk, 16. julija se je pripeljal na Prtovč bataljon nemških policistov, nekaj pa jih je prišlo tudi iz smeri Podbrdo—Sorica in so se zbirali v zaselkih Zabrdno in Torka. Brigadno poveljstvo se je z 2. in 3. bataljonom umaknilo v dolino in na Žbont v Davčo, 1. bataljon pa se je pomaknil k planini Pečani na Ratitovec. Že dopoldne tega dne so Nemci prišli do izpraznjene barake, bolnišnice Gorenjskega odreda in so jo razbili. Bataljon na Ratitovcu in na Pečani je bil razdeljen na tri čete, zato borbe z Nemci ni mogel sprejeti organizirano. Čete so se posamič in z manjšimi izgubami umaknile za Kosmati vrh v Jelovico. Dne 18. in 19. julija se je bataljon zbral nad Prtovčem, 20. julija pa je večja patrolja odšla po hrano v Spodnje Danje; 24. ali 25. julija je bataljon dobil sporočilo, da je brigada dobila ukaz za odhod na Dolenjsko. Bataljon je odšel v smeri Plenšak, Martinj vrh, Malenski vrh na Žirovski vrh, kamor je prišel 2. avgusta zjutraj.

Brigadno poveljstvo ter 2. in 3. bataljon so na Žbontu vse do 20. julija imeli mir. Pri Markovcu v Potoku so ta čas priredili miting, zasede pa so posta-

vili pri davškem mostu in v smeri proti Zgornji Davči, kjer so bili nemški orožniki in graničarji. V noči na 20. julij sta se bataljona skupaj z brigadnim poveljstvom premaknila k Marenkovcu in nekoliko niže v vas Potok. Zgodaj dopoldne so začeli streljati nemški policisti, ki so obkoljevali bataljona. V bližini Marenkovca so padli 4 partizanski borci. Brigadno poveljstvo se je skupaj z bataljonoma umaknilo v Slugovo dolino, od tam pa skozi mejne žične ovire na italijansko stran, le del 2. bataljona se je vzdolž mejne pregraje umaknil v severno pobočje Blegoša. Med Črnim vrhom in Novaki so gorenjski partizani prišli v stik s cerkljanskimi aktivisti. Ti so jih še isti večer pripeljali v staro partizansko taborišče v smrekovem gozdu nad vasjo Poče, Drnovo (kota 1005), severno nad Cerknim. Prinesli so jim hrane, medtem pa so se borci razporedili na položajih, pripravljeni na obrambo pred italijanskim napadom. Prihod partizanske skupine 20. julija so Italijani sami videli, posebej pa so jih o tem obvestili še Nemci iz Davče 21. julija zjutraj. 102. alpski polk v Cerknem je že zarana 21. julija začel tipati za partizani ter je iz Zakriža proti Poreznu začel pregledovati teren. Do prvih strelcev je prišlo okrog 9. ure. Vnel se je žilav boj, ki je z manjšimi presledki trajal do 16. ure. Na partizanskih položajih so padli 4 borci, nekaj pa je bilo ranjenih, medtem ko so italijanski alpinci imeli kakih 25 mrtvih in več ranjenih. Okrog 16. ure se je vtila ploha, ki je prekinila boj in v njenem zavetju so se partizani še podnevi umaknili s položajev ter se nad Novaki vrnili čez mejo v Potok in Osojnik. Tu sta se bataljona zadrževala nekaj dni. Okrog 25. julija je po ena četa iz vsakega bataljona odšla na akcijo v Selško dolino. Vojaška cesta na Blegoš je bila minirana in zaprta v gozdno zaseko na odseku Mlaka—Sopotnica; hkrati je bila minirana glavna cesta v dolini, in sicer v Soteski. Tu je partizanska zaseda napadla nemško motorizirano patroljo.

Pogajanja z gestapovci

Dne 21. julija 1943 je poveljstvo II. operativne cone (gorenjske) poslalo Pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko daljše poročilo o razmerah v operativnih enotah. V VIII. točki tega poročila je bilo zapisano:

Tov. Juriju smo poslali prek Matejke pismo, da se čimprej sestane z nami, da čimprej dovršimo tisto nalogo odn. zadevo, da se lahko posvetimo potem drugim nalogam. Pisali smo tako, da se bo gotovo potrudil, če je kaj resnega na stvari. Če imate kaj zveze z njim, ga še vi pozovite, da se potruji.

Poveljstvo Gorenjskega odreda je 8. avgusta prek karavle »Kolumb« poslalo Pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko poročilo o formiranju novih enot, v katerem takoj na začetku javlja:

Po informacijah, ki smo jih dobili iz Selške doline, govori javno mnenje o Perotvih in Črnogorčevih zvezah z gestapovcem pri žagi. Pravijo, da so to nekateri že sami videli. Poleg tega tudi, da je Pero (Slobodan) izdal brigado v Zirovskem vrhu, zaradi katerega je bila potem hajka itd.

Kaj se je torej tedaj v resnici dogajalo?

Prvi stiki med nekaterimi člani PK KPS za Gorenjsko in gestapom izvirajo že iz konca leta 1942. Takrat so se namreč v ta odbor vrnili nekateri ljudje, ki so bili kasneje razkrinkani kot sovražnikovi agenti. Eden takih je bil Bojan Hojan, major bivše jugoslovanske vojske, ki je živel v Kranju. Ob razpadu bivše jugoslovanske vojske je prišel domov, kjer se je prikrikl. Kmalu je bil aretiran.

Gestapovcem je obljubil sodelovanje, da bi se s tem rešil vojnega ujetništva. Nastopal je kot ilegalcelec in aktivist v Kranju, z ilegalnima imenoma Marko ali Jurij. Po tej zvezi so gestapovci dobili stik z nekaterimi člani PK KPS in jim natvezili, da bodo za partizane preskrbeli 1000 brzostrelk in še kaj druge opreme. Pokrajinski komite je o tej »ugodni« ponudbi obvestil Centralni komite KPS. Dne 7. julija je CK KPS izdal navodilo za delo PK KPS za Gorenjsko, kjer je med drugim tudi zapisano:

Zadevo z gospodom iz Medvod bi bili lahko že zdavnaj likvidirali. Nerazumljivo nam je, kako more še vedno sklicevati konference, in to iz vse Gorenjske, ne da bi bilj vi prej kaj takega določili. Kot vam je povedal Bolko, ga sumimo celo hujših stvari, kot smo govorili z vami pred časom. Kako je treba z njim postopati, vam bo po našem naročilu ustno in detajlno povedal Bolko. Da vam bo dotični Marko preskrbel 1000 brzostrelk, je velika iluzija, to je najbrž kak mihajlovičevski agent, če ne gre za kaj hujšega. Razčistite to stvar in nam pošljite čimprej detajlne podatke.

Pero Popivoda je bil tedaj poveljnik II. operativne cone. Po rodu je bil Črnogorec in se je podpisoval z ilegalnim imenom Slobodan Jankovič. Dr. Jože Brilej-Bolko, ilegalno ime France Dermota, pa je bil politkomisar cone. Ko sta poslala Evgena Matejka-Pemca, člana poveljstva cone, v 2. bataljon Gorenjskega odreda, tj. v Kranjski bataljon, ki se je zadrževal na sektorju Jamnik—Križna gora, sta mu izročila pismo za ilegalca Jurija v Kranju, naj bi se čimprej sestel s poveljstvom cone zaradi dobav opreme in orožja partizanom. Gotovo se tedaj še ni vedelo, da sta Marko in Jurij ena in ista oseba — gestapovski vohun.

Jurij se je resnično potrudil in takoj vzpostavil ponujeno zvezo. Kako? Gestapovec Pfeipfer v Škofji Loki se je obrnil na nemškega župana v Železnikih Avstrijca Brunnerja, ta pa je imel za svojega sodelavca mesarja Podborška, ki je bil partizanski obveščevalec in torej dvojni agent. Franc Podboršek je 14. julija poslal poročilo v Martinj vrh o streljanju talcev pri Dolenji vasi. To je zelo lahko naredil, saj je že od zime 1942/43 sodeloval kot partizanski obveščevalec za Železnike. Terenci so mu zaupali. Dne 23. ali 24. julija je Podboršek dobil zvezo s poveljstvom cone in se domenil za obisk Jurija, češ da bo prišel z nekim oficirjem gestapa, ki je partizanski simpatizer, seveda v strogi ilegali.

Sestanek je bil pri Štinovcu pod Osojnikom, kjer je razpotje za Davčo in Potok. Z Jurijem je prišel sam šef gestapa major Helmut Rozumek z Bleda, z njima pa še organizator sestanka mesar Podboršek. Domenili so se, da bodo nemški vojaki z dvema kamionoma prišli v Potok po drva, pri tem pa pripeljali s seboj kakih 100 parov čevljev in približno toliko pušk.

Dne 14. julija 1943 je bil CK KPS izdal navodilo PK KPS za Gorenjsko o formiranju Gorenjske brigade, v katerem je bilo pod točko 2. ukazano:

Brigada mora takoj, ko bo formirana, priti na naš teritorij in bo priključena diviziji.

Ta ukaz je poveljstvo cone dobilo okrog 23. julija, torej prav v dneh priprav na sestanek z Jurijem iz Kranja. Dne 26. julija je 2. bataljon odšel na Malenski vrh, 3. bataljon je bil v bližini Osojnika, 1. bataljon pa za Prtovčem. Poveljstvo cone je zadrževalo odhod brigade, ker je pričakovalo pošiljko. Namesto nje sta se pojavila Podboršek in gestapovec Pfeipfer. Povedala sta, da kamionov ne bo v Potok, pač pa bosta v začetku avgusta prišla ista kamiona po drva k Trebiji v Poljansko dolino, kamor bodo pripeljali puške in čevlje. Nastal je dvom o iskrenosti te pomoči, vendar je Pero Popivoda še vedno

verjel. Odrejen je bil premik brigade proti Žirovskemu vrhu, da bi spotoma v Poljanski dolini prevzeli obljubljeni pošiljko. V operativnem dnevniku brigade tiste dni beremo:

29. julij: Zvečer premik na novo položaje nad Globeljo.

30. julij: Čakali na pošiljko, ki pa ni prišla. Ob 1/2 7. uri prišel odredni bataljon, zvečer premik skupno z odredom na nove položaje na Blegoš.

31. julij: Zvečer premik na Žirovski vrh.

To zapisovanje je treba popraviti le toliko, da se 3. bataljon ni premikal skupaj z odredom, pač pa z bataljonom Gorenjskega odreda. V bojih na Žirovskem vrhu 2. in 3. avgusta sta največ žrtev imela 1. in 3. bataljon. Tedaj je padlo okrog 50 partizanov, 93 pa je bilo ujetih.

Avgusta ali septembra 1943 so partizani likvidirali Podborška, Nemški župan v Železnikih Avstrijec Brunner pa je zaprosil za premestitev in je bil premeščen na Koroško. Odselil se je po 15. novembru 1943.

Ob kapitulaciji Italije

Po odhodu brigade na Dolenjsko se je poveljstvo odreda zadrževalo na sektorju Dražgoše—Jamnik. Dne 8. avgusta je 2. četa, Kranjska, prišla za dve uri v Kropo, kjer je bil organiziran miting. Kmalu zatem se je odredovo poveljstvo premestilo na sektor Lenart—Martinj vrh. Z brigado je odšel večji del 3. bataljona, Loškega, zato je bilo treba znova formirati Loško četo in minerski odred »Ratitovec«.

Patrulje, ki jih je organiziralo odredno poveljstvo, so v sodelovanju s terenci iskale zabitnike, tj. tiste borce, ki so se razhajkali v bojih na Ratitovcu, ob meji v Davči in Potoku ter ob tragičnih dogodkih na Žirovskem vrhu.

V poročilu Glavnemu štabu dne 17. oktobra poveljstvo Gorenjskega odreda med drugim sporoča:

Takozvani zabitniki se močno javljajo našim edinicam in so se do 10. 10. vsi javili, razen ene skupinice. Tovariše, ki so pripadali brigadi, pa so se ob hajkah razbili, zabili itd., sproti pošiljamo nazaj v brigado.

Septembra in oktobra 1943 je v Gorenjskem odredu začel delati obveščevalc, ki je v četah in v minerskih vodih postavil svoje obveščevalce. Tako sta bila v Loški četi določena 2 obveščevalca, ki sta delovala na terenu Selške in Poljanske doline ter še 1 obveščevalec, ki je delal za potrebe minerskega voda »Ratitovec«. Vendar je že oktobra minerski vod odšel iz doline, ker je bil dodeljen Koroškemu odredu. Pred tem, 13. septembra, je minerski vod »Ratitovec« miniral železniško progo pri Bohinjski Beli.

Dne 6. oktobra je Loška četa napadla kolono nemških vojakov pri Selcih, kjer sta 2 nemška vojaka padla, 3 pa so bili ranjeni. Naslednjo noč je ista četa pri Dolenji vasi na dolžini 1 km požagala telefonske drogeve.

Zaradi razmer v Italiji, kjer se je za Nemce odpirala nova fronta, je operativna aktivnost nemških enot na Gorenjskem začasno znatno upadla, to še zlasti okrog 8. septembra, ko je kapitulirala Italija.

S prihodom na Dolenjsko je prišla Gorenjska brigada v sestavi novo ustanovljene 14. divizije. Dobila je novo oznako, in sicer: 7. slovenska narodno-osvobodilna udarna brigada (SNOUB) Franceta Prešerna oziroma skrajšano: Prešernova brigada. Udeležila se je bojev pri Krvavi peči, razoroževanja itali-

janske vojske v Dolenji vasi pri Ribnici in od 13. do 19. septembra napadala ter zavzela belogardistično postojanko v gradu Turjak, kjer je zajela 695 belogardistov. Za ta uspeh je brigada dobila posebno pismeno pohvalo GŠ NOV in POS. Zatem se je dobro oborožena vrnila na Gorenjsko. Ustanovljena je bila Triglavska divizija, kamor je spadala tudi Prešernova brigada.

Zaradi svobodnejšega manevriranja svojih enot je poveljstvo Triglavske divizije sklenilo likvidirati nemški postojanki v Davči in v Leskovici. Poveljstvo Prešernove brigade je s 1. in 3. bataljonom odšlo z Malenskega vrha proti Potoku in Davči 3. oktobra zvečer in tja dospelo naslednjega dne dopoldne. Dne 7. oktobra je v Davčo prišel še 2. bataljon brigade. Tega dne je iz Novakov v Davčo prišla tudi 16. SNOB Janka Premrla-Vojka oziroma Vojkova brigada.

Dne 7. oktobra je Prešernova brigada napadla nemško posadko v Davči, kjer je bilo 60 vojakov. Protitankovski top se je prešernovcem pokvaril in tako so Nemce v dobro utrjeni postojanki le obstreljevali z rafali puškomitraljezov in s puškarjenjem. Niso jim mogli do živega. V zasedi pri davškem mostu pod Zalim logom je bil 3. bataljon Vojkove brigade. Zavrnil je nemško motorizirano kolono, ki se je na 6 kamionih pripeljala iz Škofje Loke skozi Železnike. Pri tem je bil en kamion popolnoma uničen, ubiti 4 sovražni vojaki, več pa je bilo ranjenih. Nemška intervencija je sledila iz Sorice prek Petrovega brda. Prišli so prešernovcem za hrbet, padel je namestnik komandirja 1. čete 1. bataljona in prešernovci so bili prisiljeni k umiku. Prešernova in Vojkova brigada sta se umaknili v opuščene italijanske kasarne na Črnem vrhu.

Dne 9. oktobra sta brigadi odstranjevali žične ovire na bivši meji med Črnim vrhom in Davčo, predvsem na odseku Slugove doline.

Dne 10. oktobra sta brigadi ponovno odšli v akcijo: Prešernova nad nemško posadko v Davči, Vojkova proti Leskovici. Zaradi goste megle prešernovci tudi tokrat niso mogli neposredno napasti postojanke, so jo pa obkolili in obstreljevali. Tedaj nemškim orožnikom ni mogla priti pomoč, zato so zvečer sami zažgali župnišče pri cerkvi in se umaknili v postojanko v Sorico. Ističasno so vojkovci obkolili in napadli nemško posadko graničarjev v Leskovici, ki je štela kakih 60 mož. Proti večeru je v napad posegla še četa 1. bataljona Prešernove brigade, kateri se je posrečilo pregnati sovražnika in zavzeti postojanko. Pri tem je padel partizanski mitraljezec.

Vojkova brigada se je pomaknila nad Sovodenj. 1. bataljon Prešernove brigade je demonstrativno napadal nemški posadki graničarjev in orožnikov na Petrovem brdu in v Sorici, 2. bataljon pa je pripravljal napad na nemško postojanko Javorje nad Poljanami. Napadal jo je 14. in 15. oktobra ter jo končno prisilil k umiku v Poljane. Tako je padla še tretja sovražnikova postojanka. Nato se je Prešernova brigada zbrala v kasarnah na Črnem vrhu.

Okrepitev Prešernove brigade

Z ukazom Operativnega štaba za zapadno Slovenijo z dne 17. oktobra 1943 je bil ukinjen Dolomitski odred, ki je tedaj štel 257 borcev. Ena četa tega odreda je bila določena za ustanovitev Idrijskega vojnega področja, glavnino pa sta si razdelili Prešernova in Vojkova brigada. S prihodom kakih 100 novih borcev, ki so bili dobro oboroženi in opremljeni, je Prešernova brigada izpolnila svoje tri bataljone, hkrati formirala še četo težkega orožja, pionirsko

(minersko) četo, vzgojno (šolsko) četo in štabno patroljo, iz katere so proti koncu leta nastali štabni odseki (administracija, obveščevalni, intendantski, sanitetni, propagandni odsek in enota za zveze).

V Rutu nad Baško grapo je v dneh po kapitulaciji Italije nastala Tolminska brigada, ki je v treh bataljonih imela nad 500 borcev. Z ukazom poveljstva 3. operativne cone »Alpske« (nastala je iz operativnega štaba za zapadno Slovenijo) dne 21. oktobra je bila Tolminska brigada priključena Prešernovi brigadi. Dva bataljona Tolminske brigade sta 19. oktobra prišla prek Stržišča in Bače v Davčo. 1. bataljon je z neko četo Prešernove brigade nadaljeval pohod v Martinj vrh do Megušarja, kamor je prišel 20. oktobra, 2. bataljon pa je pri Zgagi v Zadnji Sori in pri Šurku za Zalim logom postavil zasedi. Dne 23. in 24. oktobra sta bila oba bataljona v Martinj vrhu, kjer sta v spopadu z orožniki iz Železnikov imela tudi nekaj žrtev, 25. in 26. oktobra pa sta v zaselkih pod Malenskim vrhom in v Gorenji Žetini prišla v sestav Prešernove brigade kot njen 4. in 5. bataljon.

Iz Tolminske brigade je med prešernovce prišel Bojan Hojan. V partizane je prišel v Rutu in je že takoj spočetka postal načelnik brigade. To je lahko razumeti, saj se je predstavil kot aktivni major bivše jugoslovanske vojske. V poveljstvu Prešernove brigade je takoj postal operativni oficir.

Zadnje dni oktobra je bil 1. bataljon Prešernove brigade v Mlaki nad Lušo, 2. bataljon v Potoku in Osojniku, glavnina brigade pa na poljanski strani, kjer je skupaj z vojkovci napadala nemški posadki na Trebiji in v Gorenji vasi. 2. bataljon je demonstrativno napadel nemški posadki v Sorici in Železnikih. Nemški akcijski orožniški bataljon, s poveljstvom v Poljanah, je zasedel vasi Javorje, Mlako, Podvrh in Brinje, kjer je ostal do 11. novembra. Razpored Prešernove brigade je bil 31. oktobra naslednji: 1. bataljon v Martinj vrhu, 2. bataljon v Gorenji Žetini, 3. bataljon v Jelovici pod Blegošem, 4. in 5. bataljon v kasarnah na Črnem vrhu. Močnejše nemške orožniške skupine (vod, četa) so se nameravale prebiti po vojaški cesti na Črni kal pod Blegošem, a 2. bataljon jih je napadel in uspešno odbijal vse sovražnikove poizkuse.

V začetku novembra je 3. bataljon imel večje izgube. Razdelili so ga med ostale štiri bataljone, ki so jih hkrati nekoliko reorganizirali. V začetku novembra je brigada imela 1100 borcev. Okrog 5. novembra je zapadel prvi sneg. Dne 8. novembra zvečer so po ena četa iz 2. in 4. bataljona ter pionirska četa odšle iz Gorenje Žetine proti Škofji Loki. V sodelovanju s terenci so tu izpraznili skladišče tovarne Thaler, kjer so dobili veliko bal toplega blaga za zimsko perilo. Po 18 urah naporenega marša so se vrnili v Žetino.

1. in 2. bataljon sta 10. novembra začela napadati nemško posadko v Brinju. Sredi dneva sta jo pregnala iz vasi. Naslednjo noč so se nemški orožniki umaknili še iz Javorij, Mlake in Podvrha. Loška četa Gorenjskega odreda je za njimi odstranila razne žične in druge ovire.

Dne 12. novembra popoldne je 2. bataljon vpadel v Železnike. Iz neposredne bližine je obstreljeval orožniško posadko, ki je bila zabarikadirana pri Levičniku in pri Mucku na Racovniku. Partizani so pogledali tudi v stanovanje nemškega župana, kjer so zaplenili 2 pištoli. Zvečer se je bataljon umaknil, v Železnike pa se je pripeljala manjša sovražnikova vojaška enota: tank, 2 oklopna avtomobila in nekaj kamionov vojaštva. Bila je to predhodnica. Naslednje dni so prihajale v Železnike nove nemške vojaške enote in zasedle Selško dolino. Začela se je novembrska nemška ofenziva, imenovana »Traufe« (klešče).

Prešernova brigada je to ofenzivo uspešno prestala. Dne 17. novembra, ko je bilo v Davči že nad pol metra snega in je snežilo še kar naprej, sta 2. in 3. bataljon z ranjenci ter s skupino 60 Angležev, pod vodstvom namestnika poveljnika brigade, odšla s Črnega vrha skozi Potok na Jesenovec in od tam skozi Plenšak na Prtovč. Snega je bilo blizu en meter in kolona je že zelo utrujena prigazila na Prtovč 18. novembra zjutraj.

1. bataljon je bil na Cerkljanskem vrhu, od koder je v noči na 18. november za glavnino Vojkove brigade prešel Idrijco in se ustavil v Jagrščah. 4. bataljon se je 18. novembra pri Robidnici spopadel z Nemci. Umaknil se je do Marenkovca v Potok, z njim pa so bile še naslednje enote: ena četa 1. bataljona, četa težkega orožja, vzgojna četa, poveljstvo Idrijskega vojnega področja, komanda mesta Cerkno in skupina tečajnikov. Poveljstvo Prešernove brigade je iz vseh teh enot v Potoku formiralo pohodno kolono ter v noči na 19. november krenilo čez Črni vrh v vas Poljane in v Labinje. Okrog poldne 19. novembra je tu prišlo do bojev z Nemci, ki so iz davške smeri pritiskali za kolono. Do večera je brigadno poveljstvo s 4. bataljonom pri Labinjah zadrževalo nemške enote, potem pa se je vsa kolona organizirano umaknila v Jesenico pri Bukovem.

2. in 3. bataljon sta 18. novembra dopoldne odbila nemško kolono, ki je iz Podlonka poizkušala priti na Prtovč. Oddala sta ranjence odredovi bolnišnici in pozno popoldne priredila na Prtovču miting. Borci so povečerjali in legli

Poveljstvo 1. bataljona Gorenjskega odreda februarja 1944 pri Lenartu (z leve): Jože Fajfar-Tomaž, komandant, Milan Dolenc, politkomisar in njegov namestnik. (Po originalu v Loškem muzeju)

spat. V dolini okrog Železnikov je bilo polno nemškega vojaštva. Naslednjega dne zarana sta bataljona že odšla proti Torki; v vasi je ostala 2. četa Gorenjskega odreda, ki pa so jo zjutraj presenetili Nemci. Četa se je umaknila proti Torki, kjer se je združila s kolono obeh bataljonov, pri umiku iz vasi pa je bil en borec ubit in štirje ujeti. Tega dne so Nemci požgali Prtovč.

Dne 19. novembra sta se bataljona skupaj z odredovo četo na položajih okrog Torke borila z nemškimi enotami, ki so prodirale s Prtovča, iz Podrošča prek Raven in od Sorice prek Danj in Zabrda. V gosti megli so se partizani, potem ko so zavrnila več nemških napadov, zvrstili v kolono in se po globokem snegu začeli vzpenjati na Ratitovec. Proti jutru 20. novembra so izčrpani prišli v staje na planini Pečana za Ratitovcem. Toda tudi tu ni bilo dosti počitka. Napadli so jih Nemci, ki so prišli z bohinjske strani. Tu so Nemci imeli precej izgub, nekaj pa tudi prešernovci. Nemcem je uspelo zajeti vso skupino Angležev, ki so jih zatem pospremili na Zali log ter jih odpeljali v neko ujetniško taborišče.

Namestniku brigadnega poveljnika je uspelo organizirati umik. Bataljona in odredova četa so se pomikali za Kosmati vrh, pri Pašen vrhu pa so se usmerili v desno in prišli do osamljene Novakove domačije zahodno od Dražgoš. Tu so se 20. novembra zvečer odpočili in nekaj pojedli. Ko so ugotovili, kakšne so razmere v dolini, se je kolona odpravila proti Češnjici. Ponoči so šli skozi vas in se onstran Sore vzpenjali proti Ojstremu vrhu. Ker so pred vasjo zasluhtili nemško zasedo, se je kolona usmerila proti Rovtu in se obenem pripravila za spopad z nemško zasedo. Ko so jo hoteli napasti, pa je bila cesta prosta in kolona je neovirano nadaljevala pot. Čez Črni kal so prišli nad Slugovo dolino in na Črni vrh. Nadaljevali so pot skozi Labinje v Jesenico in Orehek, kamor so prišli 24. novembra. Sovražnikove ofenzive je bilo s tem konec in brigada je bila spet zbrana. Vrnila se je v Slugovo dolino in v Potok. Pogrešali so kakih 100 borcev, ki pa so se v nekaj naslednjih dneh večino vrnili. V tej ofenzivi so Nemci tudi v Ojstem vrhu požgali dve domačiji.

Te jeseni sta Gorenjski odred in Prešernova brigada izvajala mobilizacijo moških, starih od 18 do 45 let, in to v Selški dolini, predvsem v vaseh Dolenja vas, Selca, Studeno, Martinj vrh, Potok in Davča. Mobilizacija je kar dobro uspela, saj so enote dobile kakih 80 mobilizirancev. V Gorenjskem odredu je pri tem nastala 2. četa (Selška). 1. četa (Loška) se je to jesen zadrževala vzdolž vojaške ceste med Lubnikom in Blegošem ter nastopala predvsem proti nemškim postojankam v Poljanski dolini. Minerski vod »Grintavec« je s Križne gore nastopal proti železniški progi Kranj—Škofja Loka. Tako je 20. oktobra pod Kranjem miniral železniško progo, da je iztiril vlak in se je razbilo nekaj vagonov; 29. oktobra je med Žabnico in Škofjo Loko porušil železniško progo na dolžini 500 m; 15. novembra pa je pod Joštom spet iztiril tovorni vlak, pri čemer je bil promet na progi ustavljen za en dan.

2. četa (Selška) se je zadrževala v Selški dolini, in to pretežno na južnih obronkih Jelovice. Dne 20. oktobra je uničila vojaške naprave na strelišču ter z minami obstreljevala kasarne v Škofji Loki; 28. in 29. oktobra je v Soteski postavila zasedo, iz katere je dvakrat napadla večjo nemško motorizirano patroljo; 2. novembra je v zasedi med Petrovim brdom in Studenom napadla orožniško patroljo (30 mož), ki je šla iz Selc proti Studenu; 7. novembra je v Martinj vrhu organizirala proslavo za 26-letnico oktobrske revolucije, kjer so poleg številnega prebivalstva prisostvovali in sodelovali tudi člani poveljstva Gorenjskega odreda ter 1. bataljon Prešernove brigade; 8. novembra je četa

pri Bukovici pobrala nemško telefonsko linijo v dolžini približno 1 km; 9. novembra je na Češnjici zaplenila 1800 kg koruze, fižola, ječmena in nekaj drugega živeža, kar je bilo zbrano za nemško posadko v Škofji Loki. Ta akcija je uspela v sodelovanju s terenci. Po umiku s Prtovčea in Ratitovca, ko je skupaj z bataljonoma Prešernove brigade prišla 21. novembra v Rovte, se je kmalu spet premaknila proti Jelovici nad Dražgoše. V Selški dolini je razvila dobro obveščevalno dejavnost.

Dne 16. novembra je poveljstvo Gorenjskega odreda v Jelovici formiralo novo, 4. četo in ji je določilo operativno območje od Jelovice do Pokljuke.

V novembrski ofenzivi so tudi Nemci mobilizirali po dolini. To ni bila mobilizacija, pač pa lov na ljudi. Dobili so kakih 40 moških, starih do 50 let, ki so jih odpeljali v Begunje in Ljubljano. Do sredine decembra so jih večino izpustili domov, nekaj pa so jih poslali na delo na Koroško.

V gornjem delu Selške doline, predvsem na območju Ratitovca, Martinj vrha in Davče, kjer se je novembrska nemška ofenziva najbolj čutila, so partizani imeli kakih 25 mrtvih, medtem ko so bile nemške izgube znatno večje, saj so samo na planini Pečani imeli nad 40 mrtvih. Nekaj žrtev so Nemci povzročili tudi med civilnim prebivalstvom.

Gorenjski odred

Iz poročila štaba Gorenjskega odreda dne 7. januarja 1944 izhaja, da je bilo tedaj v vsem odredu 297 borcev, od tega 17 bork. Enote so bile razporejene takole: 1. četa na območju Selške in Poljanske doline, 2. četa zahodno od Tržiške Bistrice, 3. četa vzhodno od Tržiške Bistrice, 4. četa na območju Pokljuke, kjer je bil tudi minerski vod »Triglav«; na območju 1. čete je deloval minerski vod »Grintavec«.

V istem poročilu je tudi zapisano:

Kulturno delo v edinicah je v tem času precej napredovalo. To delo vodijo kulturniki. Žepni časopisi izhajajo redno vsakih 14 dni. Za novo leto 1944 so se vršili po vseh edinicah mitingi, še posebej mitingi v proslavo imenovanja vrhovnega komandanta tov. Tita za prvega maršala Jugoslavije. Na teh mitingih so pobirali podpise tovarišev in civilnega prebivalstva za čestitke vrhovnemu komandantu NOV in POJ. Izšla je 3. številka »Gorenjskega partizana«.

Novo leto 1944 je odredovo poveljstvo dočakalo v Martinj vrhu, potem pa se je premaknilo k Črnovcu pod Lenart. Tu se je poslovil poveljnik odreda Anton Bertonec-Zvonko, ki je odšel v Vojkovo brigado, nasledil pa ga je Leopold Škrabar-Vanja, ki je bil dotlej poveljnik Idrijskega vojnega področja. Kasneje sta oba poveljnika padla. Po spominu Borisa Globočnika-Damjana, ki je bil tedaj načelnik v štabu odreda, je v začetku januarja 1944 k Črnovcu prišel politkomisar 9. korpusa Dušan Kveder-Tomaž. Za politkomisarja 9. korpusa je bil tedaj imenovan Janez Hribar, ki pa je bil tedaj še na partijskem političnem tečaju pri CK KPS, zato ga je nadomeščal Kveder, ki je bil na tem položaju še pred formiranjem 9. korpusa. Dušan Kveder je s poveljstvom odreda opravil vojaško in politično analizo stanja v Sloveniji in na Gorenjskem ter v zvezi s tem določil pregrupacijo odredovih enot. Ukazal je, da mora poveljstvo odreda takoj oditi na levo stran Save, tj. pod Karavanke, kamor je

treba pritegniti tudi glavnino odreda. Poleg napadov na sovražne posadke in patrolje je bila glavna odredova naloga mobilizacija ljudi na levem bregu Save, zahodno od Šmarne gore vse do Jesenic. V zvezi s tem je nastal prej navedeni razpored odredovih enot. Okrog 5. januarja 1944 je poveljstvo odreda odšlo od Lenarta, zaobšlo Škofjo Loko, prešlo Savo po mostu pri Smledniku in se usmerilo proti Storžiču v Karavanke. Do konca meseca so izvedle premik še neke druge enote, ki so prebredle Savo severno od Kranja.

Decembra 1943 je v Martinj vrhu v osnovni šoli začela z rednim delom odredova ciklostilna tehnika, ki je izdajala glasilo *Gorenjski partizan*, razna dnevna poročila in številne agitacijsko-propagandne tiske za potrebe odredovih enot. Tudi po premestitvi poveljstva odreda je tehnika ostala na istem mestu. Do julija 1944 je izšlo menda 11 številk *Gorenjskega partizana*.

V Miklavžki gori je leta 1943 nastala že dokaj močna čevljarska delavnica. V začetku leta 1944 je štela kakih 10 čevljarjev, ki so delali pretežno za potrebe odreda pa tudi za druge enote 31. divizije. S hrano se je ta delavnica oskrbovala pri domačijah v Golici, Ojstrem vrhu, Stirpniku in na Studenem, s čevljarskimi potrebščinami pa pretežno pri čevljarski zadrugi »Ratitovec« na Studenem. Po odhodu poveljstva odreda na levi breg Save je ta delavnica prešla pod okrajno gospodarsko komisijo in v njenem okviru delala do osvoboditve.

Pri Brusnicah nad Podlonkom se je proti koncu leta 1943 razvila odredova bolnišnica, ki jo je vodil kirurg dr. Edvard Pohar. V Plenšaku pod Prtovčem je imela ambulanto A, nad Studensko grapo za Ojstrim vrhom je bila ambulanta B in nad Javorjami v Gabrški gori ambulanta C. Drugje na Gorenjskem so bile še ambulante D, E, F, G, in H. Vse te sanitetne postojanke so ostale na svojih mestih, ne glede na premeščanje odredovih enot. Februarja 1944 je pod Storžič prišel odredni zdravnik dr. Edvard Pohar, ki je potem organiziral partizansko saniteto pod Karavankami. Za dr. Poharjem je odredovo bolnišnico v Brusnicah ter ambulante A, B in C v marcu 1944 prevzel dr. Antonio Cicarelli, ki je na tem mestu ostal do konca leta 1944. (Bil je sanitetni poročnik italijanskega letalstva, ki je bil septembra 1943 pri Gorici zajet in je ostal v partizanih. Leta 1947 je bil upokojen kot general-major sanitetne službe italijanske vojske. Živi v Rimu.)

Minerski vod »Grintavec« je v Selški dolini večkrat miniral cesto od Soteske do Dolenje vasi. Dne 27. januarja 1944 je požgal leseno rezervno konstrukcijo mostu v Dolenji vasi. Več uspešnih akcij pa je izvršil na železniški progi od Kranja do Medvod.

1. četa, ki je v začetku leta 1944 ostala na območju Poljanske in Selške doline, je kmalu prerasla v bataljon s tremi četami. Njeno izhodišče za akcije v obeh dolinah je bilo ob vojaški cesti Sopotnica—Rovt—Črni kal pod Blagošem. Bataljonski poveljnik je postal Jože Fajfar-Tomaž, doma iz Lajš. Padel je aprila 1944. Do nove reorganizacije, ki je bila izvedena v začetku avgusta 1944, je ta Tomažev bataljon uspešno deloval na območju obeh dolin, obenem pa je mobiliziral nove borce v Smledniku in okolici. Bil je podlaga novonastalemu Škofjeloškemu odredu. Tedaj je bila v obeh dolinah že tudi dobro razvita vojaška obveščevalna služba, ki je bila naslonjena na ta bataljon. Proti koncu januarja 1944 je iz 4. čete nastal minerski vod »Ratitovec«, ki je deloval na južnih in vzhodnih obronkih Jelovice.

Neuspel napad na Železnike in Selca

Že decembra 1943 je Prešernova brigada zelo aktivno delovala v Selški dolini. Tudi za izhodišče aktivnosti v druge smeri ji je služila ta dolina. Njen 2. bataljon je 5. decembra demonstrativno napadel nemško vrožniško in graničarsko posadko na Petrovem brdu, 8. decembra pa se je z daljšim pohodom premaknila čez dolino v Planico pod Lavtarski vrh.

Prav tako je 8. decembra s Črnega vrha odšel 3. bataljon. Prišel je na Prtovč, od tu pa nadaljeval pohod čez planino Pečano na bohinjsko stran, na Koprivnik in na Goreljek, kamor je prišel 13. decembra.

Dne 9. decembra se je večja patrolja 2. bataljona v vasi Pevno spopadla z nemškimi vojaki in raztrganci. Na sovražnikovi strani je bilo nekaj mrtvih in ranjenih, med partizani pa je bil težje ranjen poveljnik brigade Svarun. Spravili so ga v bolnišnico nad Podlonkom.

Dne 12. decembra sta po ena četa 1. in 4. bataljona napadli nemško posadko pri mostu na Praprotnem. Dva dni zatem sta se na položajih na Mohorju ustavila 1. in 4. bataljon. S teh položajev sta 1. in 2. bataljon v noči na 16. december odšla v akcijo v Stražišče. Tu so prešernovci v sodelovanju s terenskimi obveščevalci in aktivisti oplenili Hellerjevo tekstilno tovarno. Zaplenili so dve puški, 109 bal tekstila, precej jermenja in nekaj pisalnih strojev. Vse to so iz Selške doline spravili na Cerkljansko (Potok—Slugova dolina—Novaki).

Do 20. decembra je bil razpored Prešernove brigade naslednji: 1. bataljon na Mohorju, 2. bataljon v Pozirnu, 4. bataljon v Strmici in 3. bataljon na Pokljuki, kjer je 15. decembra doživel obkolitev in velike izgube. Dne 21. decembra se je brigada premaknila na Jamnik in dva dni zatem v Jelovico, kjer se je razporedila na Vodniški planini, na Selski planini in na Rovtarici. Prišel je tudi ostanek 3. bataljona, ki pa ga je brigadno poveljstvo poslalo spet na Pokljuko, da poišče razpršene borce ter izgubljeno orožje in opremo.

Dne 25. decembra se je brigadno poveljstvo s 1. in 2. bataljonom vrnilo na Mohor, 4. bataljon s četo težkega orožja pa se je pomaknil na severni rob Jelovice, od koder je 27. decembra zjutraj obstreljeval kasarne v Bohinjski Beli, proti večeru pa se je priključil glavnini brigade na Mohorju. Dne 28. decembra so Nemci z več strani začeli pritiskati na brigadne položaje okrog Mohorja. Boj je trajal od 10,30 do 13,30 ure. Prva je bila napadena četa težkega orožja na Mohorju. Iz Zabrekev ji je prihitel na pomoč 1. bataljon, ki je nekaj časa uspešno odbijal nemške napade. Kmalu je posegel v boj še 2. bataljon, ki je prihitel iz Pozirna, za njim pa še 4. bataljon, ki je bil dotlej v Topolah. 2. in 4. bataljon sta vendarle z dvema protinapadoma odbila nemške enote in omogočila organiziran umik brigade. Pri tem so padli partizanski mitraljezec in trije borci. Med težjimi ranjenci je bil tudi namestnik brigadnega poveljnika. Pogrešanih je bilo 12 borcev. Na nemški strani pa je bilo kakih 7 mrtvih in dva kamiona ranjenih. Brigada se je umaknila na Jamnik. Brigadno poveljstvo in 4. bataljon z ranjenci sta odšla proti Selski planini in Rovtarici, 1. in 2. bataljon pa sta si na Jamniku skuhala večerjo, pred tem pa še odbila nemški napad. Po večerji sta bataljona odšla v Jelovico. Dne 29. decembra je brigada na Prtovču oddala ranjence ter nadaljevala pot skozi Plenšak v Potok in do kasarne na Črnem vrhu, kjer je dočakala novo leto 1944. V začetku januarja 1944 se je v glavnino brigade vrnil oslabljeni 3. bataljon.

Januarja 1944 se je Prešernova brigada zadrževala pod Blegošem na poljski strani, na Cerkljanskem in okrog Žirov, kjer je v sestavu 31. divizije sodelovala v bojih skupaj z Gradnikovo in Vojkovo brigado (3. SNOUB Ivana Gradnika in 16. SNOB Janka Premrla-Vojka). Le 2. bataljon Prešernove brigade se je od 6. do 14. januarja zadrževal na sektorju Pozirno—Mohor—Jamnik, kjer je samostojno ali v sodelovanju s 4. četo Gorenjskega odreda izvršil več akcij pri Globokem in v Kamni Gorici; 14. januarja se je vrnil v vas Podvrh nad Javorje.

Poveljstvo 31. divizije je 21. januarja 1944 izdalo odredbo z divizijsko operativno nalogo za direktni napad na sovražni postojanki Železniki in Selca. Ukazano je bilo, da bo napad izvedla Prešernova brigada, njeno delovanje pa bosta zavarovali: Gradnikova brigada iz smeri Sorica in Vojkova brigada iz smeri Škofja Loka. Dne 21. januarja je poveljstvo Prešernove brigade izdalo odredbo za premik v Martinj vrh in naslednjega dne še odredbo štabom bataljonov za uničenje sovražnih postojank Selca in Železniki.

Napad naj bi se pričel 22. januarja ob 21 uri. Zaradi noči in zime pa se je pohod prešernovcev na izhodiščne položaje za napad nekoliko zakasnil. V Selcih, kjer je napadel 1. bataljon, se je napad začel okrog 23. ure, v Železnikih pa sicer nekoliko prej, toda do presenečenja ni moglo priti, ker so partizani že pri Dermotovem mostu naleteli na zasedo nemških orožnikov, ki so se potem organizirano umaknili v postojanko k cerkvi.

Razpored nemške posadke v Selcih je bil precej drugačen, kakor so bili obveščeni borci 1. bataljona pred napadom. Nemci so bili v župnišču, v kaplaniji, v nekaterih bližnjih hišah, mitraljez pa so imeli tudi v zvoniku. Čeprav se je napad začel okrog 23. ure, so dobili Nemci prvo pomoč iz smeri Jamnika oziroma Besnice že okrog druge ali tretje ure zjutraj 23. januarja! Še izdatnejša pomoč pa je prišla iz Škofje Loke 23. januarja ob 8,10 zjutraj. Zjutraj se je bataljon umaknil čez Zavrnik v Ojstri vrh, ne da bi o tem obvestil prešernovce v Železnikih. Bataljon je izgubil mitraljezca in imel nekaj ranjenih.

2. bataljon se je približal nemškima posadkama v župnišču in prosvetnem domu na trgu v Železnikih ter ju nenehno obstreljeval. 4. bataljon se je po pobočjih Špika poskušal približati posadkama orožnikov na Racovniku v Levičnikovi hiši in pri Mucku, vendar ni bil uspešen. Napad obeh bataljonov je bistveno oviral nemški mitraljez v zvoniku glavne cerkve. Med 2. in 4. bataljonom ni bilo zveze, niti ni bataljonsko poveljstvo vedelo, kaj pravzaprav dela in kje je 4. bataljon. Delovanje topa in minometa je bilo ovirano in nekaj izstreljenih min oziroma granat borcem 2. bataljona ni olajšalo položaja. Dne 23. januarja okrog 9. ure so se na severnih pobočjih Špika, kjer bi naj bili borci 4. bataljona, pojavili nemški vojaki, ki so prišli sedaj že iz Selc in začeli tolči po boricah 2. bataljona, ki so se umikali s Trnja proti Dermotovemu jezu in mostu. Padlo je 19 borcev in 1 borka, medtem ko so Nemci imeli le 1 padlega in 1 ranjenega. Po nesreči je bila ubita tudi mladoletna deklica.

Vojkova brigada je v noči na 23. januar požgala most v Dolenji vasi, v Soteski pa je v cesto vkopala mine. V zgodnjih jutranjih urah sta nanje zavozila dva nemška kamiona, ki sta tam poškodovana obstala. Nemci so pri tem imeli nekaj žrtev, vendar so peš nadaljevali pot do Selc in potem v Železnike. 1. bataljon Vojkove brigade je bil na položajih pri Dolenji vasi z nalogo, da zapira pot iz smeri Škofje Loke in s tem brani 1. bataljon prešernovcev, ki napadajo v Selcih. Umaknil se je, ne da bi o tem obvestil Prešernovo brigado,

in tako so Nemci imeli prosto pot v Selca. Vojkova brigada se je 23. januarja dopoldne zbrala na Zaprevalu, od koder je mimo Blegoša odšla na Cerkljansko v Kladije. Dne 24. januarja je 1. četa Gorenjskega odreda zažgala in popolnoma uničila poškodovana nemška kamiona na cesti pod Praprotnim.

Gradnikova brigada: 1. bataljon je v noči na 23. januar postavil zasede med Zalim logom in Podroštom, 2. bataljon je demonstrativno napadal nemško postojanko v Sorici, 3. in 4. bataljon pa sta bila razporejena vzdolž vojaške ceste od Črnega kala do Lenarta in zapirala smeri iz Poljanske doline. Nemci so proti 2. bataljonu poizkušali napraviti izpad, pri čemer pa so bili odbiti in so imeli 5—8 mrtvih ali ranjenih. Gradnikovci so v Danjah rekvirirali 10 goved, ki so jih 23. januarja prignali v kasarne na Črni vrh.

Napad na Železnike in Selca je spremljalo divizijsko poveljstvo, ki se je nastanilo pri Megušarju v Martinj vrhu. Tu je bil v rezervi 3. bataljon Prešernove brigade. Po neuspelem napadu sta se 2. in 4. bataljon prešernovcev umaknila iz Železnikov čez Smolevo in Ojstri vrh v Martinj vrh. V divizijskem poveljstvu so ta neuspehi napad temeljito raziskovali in slednjič ugotovili, da je bil napad sicer premalo pripravljen, da pa je bila pri vsem tem vmes tudi izdaja. Prišlo je do zamenjav nekaterih starešin in povečana je bila budnost.

Obračun z vohuni

Še hujši udarec so primorski in gorenjski partizani doživeli 27. januarja 1944, ko je nemška enota iz Idrije nenadoma vdrla v Cerkno, kjer je padlo 47 partizanov in partizank. Nemci so tega dne zjutraj napadli partijsko in podoficirsko šolo v Cerknem. Glavnina 31. divizije je tedaj bila okrog Cerkna.

Sledi izdaje oziroma vohunstva so vodile do Bojana Hojana. Prvič je bil zaradi suma tajnih zvez aretiran in zaslišan že 1. dne dni novembra v Slugovi dolini, ko je bil še v štabu Prešernove brigade. Od tam je bil premeščen v Vojkovo brigado. Tu je bil za operativnega oficirja Jože Avsec-Čapajev in major Hojan je postal njegov pomočnik. Ko je bil Čapajev 10. januarja 1944 premeščen, je brigadni operativni oficir postal Hojan. Že 19. januarja pa je bil premeščen v štab 31. divizije, kjer je delal v operativnem odseku. Neposredno ga je nadziral šef divizijskega obveščevalnega odseka Evgen Matejka-Pemc. Nekaj dni po nemški diverziji v Cerknem je bil Hojan aretiran in razorožen, za njim pa tudi poveljnik 1. bataljona Vojkove brigade Karel Novak-Tone. Zaslišana sta bila in po krajšem sodnem postopku na Cerkljanskem sredi februarja 1944 ustreljena kot vohuna.

Z njima je gestapo prodrla najgloblje v partizanske vrste na Gorenjskem in spričo njune dejavnosti so partizanske enote doživljale neuspehe in imele znatne žrtve že v dneh novembrske sovražnikove ofenzive. Vohunska mreža je bila s tem odkrita in kmalu so bili prijeti še posamezni vrinjenci v bataljonih in četah, ki pa večje škode niso mogli povzročiti. Kasneje je bilo sicer v dolini aretiranih še nekaj oseb zaradi vohunjenja ali nekakšnih simpatij do nemštva, vendar vohunov in izdajalcev, kakršna sta bila Hojan in Novak, poslej ni bilo več.

Glasila enot

Sprva pisana na roko in tipkana, zatem v ciklostilni obliki in slednjič celo tiskana, so glasila enot odigrala važno informativno kakor tudi moralno-politi-

Glasilo 1. bataljona Vojkove brigade in 1. čete 7. bataljona Gorenjskega odreda. (Po originalih v Loškem muzeju)

tično vlogo. Namenjena so bila predvsem borcev in njihovim enotam, toda prišla so v roke številnim aktivistom, ilegalcem, mladini in drugim ljudem ter tako dokaj široko prodrla med prebivalstvo, ki je rado segalo po tem čtivu. Okupator je glasila plenil in izvajal kazenske ukrepe proti tistim, pri katerih jih je zasledil, vendar pa to ni zmanjševalo zanimanja zanj, čeprav je moralo biti vsaj v letu 1943 še ilegalno.

Poleti 1942 je poveljstvo I. grupe odredov (Gorenjske) začelo izdajati svoje glasilo *Na mejah*.

Ko je II. grupa odredov (Štajerska) odhajala z Dolenjske na Koroško in Štajersko in je na tem težavnem pohodu šla čez Gorenjsko, je izdajala glasilo *Naša pest* kot svoj informativni vestnik.

Jeseni 1943 je poveljstvo III. operativne cone (Alpske) izdajalo svoje glasilo *Vojaški vestnik*.

Iz Alpske cone je nastal 9. korpus, ki je za potrebe svojih enot izdajal naslednja glasila: *Vojaški vestnik*, *Partizanski dnevnik*, *Informativni bilten*, *Radijska poročila*, *Radijske vesti*, *Tekmovalni stenski časopis* in *V poslednji juriš — tekmovalni vestnik*. *Partizanski dnevnik* je od poletja 1944 do konca vojne postal glasilo pokrajinskih odborov OF Slovenskega Primorja in Gorenjske.

Poveljstvo 31. divizije je za svoje enote izdajalo naslednja glasila: *Triglavski odmevi*, *Naš glas* (tednik), *Novice* in *Radio poročila*.

Glasilo Gradnikove brigade je sprva bilo *Tolminski puntar*, zatem *Goriški borec* in slednjič *Naš klic*. V 1. bataljonu so urejali *Odmev* in *Jek Triglava*, v 2. bataljonu *Naš glas* in *Mali poročevalec*, v 3. bataljonu pa *Naše delo* in *Zrcalo*.

Glasilo Prešernove brigade je sprva bilo *Gorenšči fantje*, kasneje pa *Prešernovci pišejo*. Poleg tega so v brigadi tedensko objavljali tudi *Radio poročila*. V 2. bataljonu so urejali glasilo *Mi vstajamo*.

V Vojkovi brigadi so sprva imeli *Glasilo Vojkove brigade*, sledi *Za Vojkom*, od zadnje zime do osvoboditve pa so urejali tednik *Naša borba*. V 1. bataljonu so urejali glasilo *V borbo*, pri 3. bataljonu pa *V svobodo*.

V Gorenjskem odredu so imeli 14-dnevnik *Gorenjski partizan*. V odredu pa so posamezne enote imele naslednja glasila: 1. četa tednik *Partizanski glas*, 2. četa *Našo borbo*, 1. minerska četa *Minerski glas*, 3. minersko-sabotažni vod je imel *Oj Triglav — moj dom!* Posebno zanimivo je glasilo *Glas Jelovice*. Najprej je to bil žepni časopis 4. čete Gorenjskega odreda, zatem minersko-sabotažnega voda »Ratitovec«, nato 2. minerske čete Gorenjskega odreda in slednjič glasilo 2. transportne karavle.

Obveščevalci »Jelovica« so urejali glasilo *Oglašamo se!*

Ko so v Gorenjskem odredu nastali bataljoni, so tudi ti in njihove čete imeli svoja glasila. 1. bataljon (Tomažev) je urejal *Za Tomažem v boj!* To glasilo so začeli urejati takoj po smrti tega bataljonskega poveljnika. V 1. četi tega bataljona so urejali *Klic z gora*, v 2. četi pa *Naša sila*. V 2. bataljonu so urejali glasilo *Naprej k svobodi*, v 2. četi tega bataljona pa *Vse za zmago* in v mitralješki četi *Boj do zmage*. V 1. četi 3. bataljona so imeli glasilo *V naročju planin*.

V Škofjeloškem odredu so tedensko urejali *Stenski časopis*. V minersko-sabotažnem vodu »Grintavec«, ki je poleti 1944 prišel pod poveljstvo Škofjeloškega odreda, so sprva urejali glasilo *Grintavec*, kasneje pa *Partizanski glas*.

Bataljonska in četna glasila so se imenovala žepni časopis. V največjih nakladah in dokaj redno so izhajala leta 1944. Na vsak način poglavje o tisku zasluži posebno obdelavo; tako vse tisto, kar je bilo urejenega po enotah in drugih ustanovah, kakor vse tisto, kar so natisnile tiskarne in tehnike v Selški dolini.

Mobilizacija

Februarja in tja v maj 1944 je bila ena glavnih nalog brigad 31. divizije in Gorenjskega odreda mobilizacija. Divizijsko poveljstvo je 31. januarja 1944 izdalo posebno odredbo, da naj brigade začno z mobilizacijo takoj, tj. 1. februarja. Gradnikova brigada je bila usmerjena na Primorsko vse do Krasa; Vojkova brigada v Selško in Poljansko dolino, v Polhograjske Dolomite ter v okolico Škofje Loke in Medvod; Prešernova brigada je dobila naslednji sektor za mobilizacijo: severno od ceste Petrovo brdo—Železniki—Škofja Loka, Bohinjski kot, od Kranja do Jesenic in po vaseh na levem bregu Save na Gorenjskem. Razen mobilizacije pa je Prešernova brigada dobila še nalogo, da na tem sektorju izvaja tudi vojaške akcije in razne diverzije. Njen 3. bataljon je bil še vedno oslabljen. Po vrnitvi s Pokljuke so mu sicer dodelili četo težkega orožja, ki pa je bila januarja 1944 že priključena divizijskemu bataljonu težkega orožja. Proti koncu januarja pa so prav iz 3. bataljona odbrali četo, ki je bil poslana na Koroško. Tako je ta bataljon predstavljal nekakšno šibko brigadno rezervo.

1. in 2. bataljon Prešernove brigade sta že 2. februarja odšla iz Novakov in Davče skozi Martinj vrh in Stirpnik do Mohorja. Od tu sta bataljona 4. februarja zvečer odšla mobilizirati v Stražišče, Labore, Drulovko in na Breg.

Mobiliziral je 2. bataljon, 1. bataljon pa je organiziral zavarovanje. Dobili so 71 novincev. V noči na 6. februar sta ista bataljona v Žabnici in Bitnjem mobilizirala 39 novincev. Tretjo noč sta bataljona mobilizirala v Kropi, na Blejski Dobravi, Lipnici in bližnjih vaseh. Tudi tu je akcija lepo uspela. Seveda so bili med mobiliziranci različni ljudje; nekateri se niso izmikali, bili pa so tudi taki, ki so se upirali in so kasneje pobegnili domov ali k sovražniku.

Istočasno je 4. bataljon Prešernove brigade mobiliziral v Bohinju. Že 5. februarja so mobilizacijske patrulje v Kamnjah, Brdu, Nemškem rovtu, Laškem rovtu, Ravnah in na Polju dobile 62 novincev. Četa, ki je mobilizirala v Gorjušah in Koprivniku, je pripeljala 36 novincev, spotoma pa je razorožila še dva nemška vojaka.

Dne 8. februarja 1944 je 4. bataljon z mobiliziranci prišel čez Pečano na Prtovč, kamor je tedaj prišla tudi četa 2. bataljona, ki je spremljala novince. Skupaj so nadaljevali pot skozi Plenšak v Potok in čez Slugovo dolino v Novake. Pripeljali so 290 novincev, ki so jih razporedili po brigadnih enotah in ustanovah, predvsem pa so z njimi izpopolnili 3. bataljon.

Četa 3. bataljona Vojkove brigade je v začetku februarja mobilizirala v okolici Medvod. Dne 30. januarja je demonstrativno napadla nemško postojanko v Preski, 1. februarja je skupaj z minerskim vodom »Grintavec« pognala v zrak železniški most med Mednim in Medvodami, 2. februarja je minirala postajališče v Mednem, 4. februarja pa je obstreljevala nemške rekrute na vajah v bližini Škofje Loke.

Dne 16. februarja proti večeru je 3. bataljon odšel iz Martinj vrh na Prtovč, kamor je prišel zgodaj zjutraj naslednjega dne. Med kuhanjem zajtrka so se začeli vasi približevati Nemci, zato so kuharji prevrnili kotle in bataljon je nadaljeval pot na bohinjsko stran, kamor je šel mobilizirat. Do 20. februarja se je po isti poti vrnil v Novake s 93 novinci. Dne 23. februarja je isto pot ponovila še ena četa tega bataljona. Ko se je 25. februarja vračala čez Ratitovec na Prtovč, je spotoma reševala tudi zavezniške letalce, ki so morali odskočiti.

Dne 25. februarja je 3. bataljon Prešernove brigade na sektorju od Novakov do Črnega vrha rešil 3 zavezniške letalce. Ameriški pilot poročnik James Boornasian, ki je tudi srečno pristal, je povedal, da so nemški lovci napadali njihovo formacijo bombnikov, ki je letela od Reke proti Alpam in so nad Logatcem zbili eno letalo, druga pa tu nad Poreznom. Letalo je imelo 10 mož posadke. Od drugih dveh, ki so ju dobili nad Novaki, si je eden zlomil nogi in so ga prenesli v bolnišnico, drugi pa se je pri padcu smrtno ponesrečil. Ostali del posadke je zaneslo proti Ratitovcu. Na Prtovču so aktivisti dobili še enega pilota in v bližini Torke partizani dva člana posadke. Nad Zgornjimi Danjami pa so Nemci iz postojanke v Sorici ujeli enega člana posadke. Po pripovedovanju poročnika Jamesa sta bila dva člana posadke ubita ali smrtno zadeta že v avionu, enemu se je pri odskoku iz letala vnelo padalo. Vsi tisti člani posadke, ki so prišli živi v roke partizanom, so bili kmalu pospremljeni na Notranjsko, od koder so z letalom odpotovali v Bari v južno Italijo in se tako vrnili v svojo bazo.

Dne 22. februarja zvečer so partizani zažgali Egrov kozolec pod Racovnikom, naslednji večer pa kozolec v Njivci. Oba sta bila polna desk, namenjenih za transport v Nemčijo.

1. in 2. bataljon prešernovcev sta dobila nalogo, da gresta mobilizirat na levi breg Save. Že 19. februarja sta poizkušala prebresti Savo severno od

Kranja, kar pa se ni posrečilo. Dne 22. februarja zvečer je skupina borcev 2. bataljona odšla z Mohorja v Stražišče z namenom, da razbije občinsko opremo in kino dvorano. To se je le delno posrečilo, ker so Nemci občinsko upravo nekaj dni pred tem premestili v Kranj, tega dne pa so bili tudi v Stražišču budni. Na Mohor je 21. februarja prišel tudi 4. bataljon Prešernove brigade. Dne 23. februarja so čez Planico odšli vsi trije bataljoni. 1. in 2. bataljon sta pri Smledniku šla po mostu čez Savo, minerske skupine 4. bataljona pa so na več mestih minirale železniško progo. 4. bataljon se je vrnil na Mohor, 1. in 2. bataljon pa sta nadaljevala pot na Šentjurško goro, ki je postala izhodišče za mobilizacijo po sosednjih vaseh. Dne 26. februarja se je del 2. bataljona z novinci vrnil čez Savo po poti Smlednik—Planica—Križna gora—Luša—vojaška cesta do Črna gora—Novaki.

Brigadno poveljstvo je bilo na Jamniku, kamor je prišel tudi 4. bataljon. V petek popoldne — 25. februarja 1944 — je bataljon odšel mobilizirat. Šli so skozi Poljšico, pri Podnartu prebredli Savo ter se ustavili na Dobrči. V soboto zvečer so šli mobilizirat v vasi pod Storžičem. Po isti poti, kot so prišli, so se borci z novinci v nedeljo zjutraj — 27. februarja — vračali na Jamnik. Toda prav tedaj so Nemci Jamnik obkoljevali.

Iz smeri Radovljica—Vodiška planina so Nemci nad Jamnikom postavili zasedo, da bi preprečili partizanom umik v Jelovico. Ena napadalna kolona je prišla iz Kroke, druga pa iz smeri Selca—Lajše—Jamnik. V Lajšah so imeli nekaj minometov in top, s katerimi so začeli tolči po Jamniku. 3. četa 4. bataljona se je nad vasjo spopadla z nemško zasedo, jo obšla in se umaknila v Jelovico. Brigadno poveljstvo s štabno četo in glavnino 4. bataljona se je umaknilo iz vasi na pot proti Lajšam, zavilo po stezi v strmino in se nato umaknilo v Jelovico. Nemci so vdrli na Jamnik, vas izropali ter začeli po vrsti požigati. Uničili so 18 domačij. Še isti večer se je brigadno poveljstvo s 4. bataljonom premaknilo iz Jelovice na Lavtarski vrh, kamor je ena četa 4. bataljona pripeljala še 103 novince.

3. bataljon Prešernove brigade se je iz Martinj vrha premaknil na Križno goro, od koder je v začetku marca napadel nemške posadke v Škofji Loki. Tako so 3. marca zvečer napadli nemške straže pred glavno kasarno, kjer je padlo nekaj nemških vojakov. Naslednji večer so se v Škofji Loki spet spopadli z večjo sovražnikovo patroljo; 3. marca so prešernovci minirali tudi orožniško postajo v Žabnici.

1. bataljon z eno četo 2. bataljona je mobiliziral na levem bregu Save. Šele v noči na 6. marec se je skozi Smlednik in čez Križno goro vrnil na Stirpnik s številnimi novinci. Toda tu še ni bilo počitka. Izvidniška nemška patrolja 50 mož je bataljon napadla in pri tem je 3. četa imela 4 mrtve in 3 ranjene borce, kakih 15 novincev pa so Nemci zajeli. Bataljon se je čez Drago-
bačko umaknil v Miklavžko goro.

Razpored Prešernove brigade 7. marca: 1. bataljon v Davči, 2. bataljon v Novakih, 3. bataljon v Robidnici in 4. bataljon v Leskovici. Brigada je v februarju mobilizirala nad 600 novincev. Skupaj z Gorenjskim odredom je mobilizirala tudi v naslednjih mesecih, vendar manj intenzivno. Še vedno pa je v industrijskih središčih Gorenjske delalo preveč moških, sposobnih za orožje, v korist okupatorju.

Boji na planinah v Jelovici

Marca in aprila 1944 je bilo v dolini zatišje. Divizija se je zadrževala na Cerkljanskem ter je imela boje okrog Idrije, Godoviča in Hotedršice. Tomažev bataljon je bil pretežno v Poljanski dolini, od koder je hodil mobilizirat in na manjše diverzantske akcije vse do Medvod in Smlednika.

Za potrebe oskrbovanja enot 31. divizije je Gorenjski odred v marcu 1944 formiral dve transportni karavli, in sicer: 1. transportna karavla na liniji Martinj vrh—Primorska je imela 40 ljudi, 2. transportna karavla na liniji Jelovica—Martinj vrh okrog 20 ljudi. Vsaka si je na svoji liniji uredila primerno skladišče za prevzem in oddajo raznega blaga (usnje, tekstil, hrana, papir in podobno). Ta transportna enota je nekoliko kasneje v Slugovi dolini naredila žičnico za prevoz blaga.

Kirurg dr. Viktor Volčjak je decembra 1943 pod Novaki v kanjonu Pasice ustanovil stalno bolnišnico, ki je dobila ime Slovenska vojaška partizanska bolnišnica »Franja« (SVPB Franja). Spomladi 1944 sta v Davči nastala dva njena oddelka, in sicer: oddelek C v vzhodnem delu Davče pod Žbontom ter oddelek D v grapi med Črnim vrhom in Davčo, ki so mu pravili tudi »Švica«. Zaradi neposredne ogroženosti se je v drugi polovici aprila 1944 SVPB »Franja« umaknila v Davčo, kjer so ranjence začasno namestili v oddelkih C in D. Maja pa se je del te bolnišnice premaknil celo v odredovo bolnišnico »Pokljuka«, ki je bila v Jelovici. Proti koncu maja se je SVPB »Franja« vrnila v kanjon Pasice, kjer je ostala do osvoboditve, navedeni bolniški oddelki pa tudi na svojih mestih.

Iz minerskih vodov so nastale čete, ki so imele po okrog 30 borcev. 1. minerska četa »Grintavec« se je zadrževala pri domačijah na Križni gori, od koder je nastopala proti železniški progi Kranj—Škofja Loka in na cesti v Selški dolini. Tako je 18. marca v Soteski uspešno napadla nemški oklopnjak in 4 kamione vojaštva. 4. minerska četa »Ratitovec« se je zadrževala okrog Jamnika, od koder je napadala proti Kranju in Kamni gorici.

V sorazmernem operativnem zatišju so Nemci v dolini obnovili mostove čez Soro. V postojankah je veljala policijska ura, ki je trajala od 20. ure zvečer do 6. ure zjutraj.

Zadnje dni aprila 1944 se je Prešernova brigada, v sestavu 31. divizije, vrnila s Pivke na Cerkljansko. Brigada je sedaj imela le 3 bataljone in 2. maja je bil njen razpored naslednji: 1. bataljon na Črnem kalu pod Blegošem, 2. bataljon v Martinj vrhu, 3. bataljon v kasarnah na Črnem vrhu. Zvečer naslednjega dne je 2. bataljon odšel na prehranjevalno akcijo v Dolenjo vas. Zavaroval se je z zasedami, vendar je sovražnikova mina ubila mitraljezca in ranila 9 borcev, od teh 4 hudo. Spravili so jih v gozd pod Golico. Proti jutru se je bataljon vrnil v Martinj vrh, vendar brez ranjencev. Pohiteli so ponje in jih rešili še v zadnjem hipu. Nemci so že prodirali proti gozdiču, kjer je ranjence branil mitraljezec. Ta je v boju padel, vendar se je 2. bataljonu posrečilo Nemce odbiti in rešiti ranjence. Na nemški strani je bilo več huje ranjenih, med temi 2 ali 3 smrtno. Dne 6. maja zvečer se je prehranjevalna akcija ponovila. 1. bataljon je prišel v Bukovico, 2. bataljon pa v Dolenjo vas. Tokrat je šlo brez žrtev. Minerici so porušili most na Luši.

Divizijsko poveljstvo je odločilo, da bosta Gradnikova in Prešernova brigada iz Jelovice napadali in rušili železniško progo od Škofje Loke do Jesenic, medtem ko bo Vojkova brigada ostala še na Cerkljanskem. V zvezi s tem so

bili opravljeni novi premiki. Dne 14. maja zvečer sta 1. in 2. bataljon Prešernove brigade odšla iz Martinj vrha ter se usmerila na Lavtarski vrh in Plavnico oziroma k Mohorju. Že naslednji večer je 1. bataljon vdrl v Virmaše pri Škofji Loki, kjer je zaplenil precej vojaške opreme. Ko se je 16. maja zjutraj vračal na Lavtarski vrh, so mu že sledili Nemci. Na Lavtarskem vrhu in Plavnici se je vnel boj, ki je trajal 10 ur. Napadal je kompletan nemški bataljon, kar pomeni, da je bilo Nemcev petkrat več kot partizanov (500 : 100). Padlo je 12 borcev, ranjenih je bilo 5, pogrešanih 9 in Nemci so ujeli 2 borca. Miha Klinar — kronist Prešernove brigade — je zapisal, da so Nemci v tej borbi izgubili 86 mož, okrog 70 pa jih je bilo ranjenih. Med padlimi je bil tudi esesovski major in 4 drugi oficirji. Po boju so se Nemci umaknili, bataljon pa se je premaknil na Mohor, kjer je imel položaje 2. bataljon. Tu sta bataljona ostala do 21. maja, ko sta odšla v Jelovico: 1. bataljon se je nastanil na Mošenjski planini, 2. bataljon na Selski planini, medtem ko je bil 3. bataljon že od 18. maja na Mošenjski planini.

Dne 15. maja popoldne je Gradnikova brigada odšla iz Novakov čez Slugovo dolino v Potok in od tam skozi Plenšak na Prtovč ter v Jelovico na Bitenjsko planino, kamor je prišla 16. maja proti večeru. Od tu se je 18. maja spustila v Bohinj, kjer je napadla nemško posadko v Nomnju ob železnici. V noči na 23. maj so gradnikovci napadali nemško posadko v Stari Fužini, v noči na 27. maj pa v Srednji vasi. Obe posadki sta imeli večje izgube in dan ali dva po napadu so se Nemci sami umaknili. V noči na 28. maj sta 2. in 3. bataljon uspešno napadla nemške posadke v Fužini pri Spodnji Radovni ter v Spodnjih in Zgornjih Gorjah. Dne 31. maja je 1. bataljon odšel čez Črno prst v Rut in Grant ter pri Hudi južini prešel Baško grapo in se vrnil na Cerkljansko. Glavnina brigade je 3. junija odšla z Uskovnice in prišla čez planino Pečano na Prtovč. Ker pa je bilo v dolini vse polno nemškega vojaštva, marša ni mogla nadaljevati v predvideni smeri. Vrnila se je na bohinjsko stran, se vzpela na Črno prst in v vasi Rut, Grant. Od tu se je premaknila na Razor planino in planino na Kalu, od koder se je spustila v Baško grapo in v noči na 11. junij pri Kneži prešla cesto, Bačo in železniško progo ter se povzpela na Šentviško planoto.

Igralska skupina, ki je na mitingu pri Lenartu 28. maja 1944 uprizorila Potrčevo igro Izdajalec: (od leve stojijo) režiser Ivan Grčar-Bogomil in igralci Tončka Bertonec, Ivana Primožič, Janko Logar-Zane, (sedita) Jože Torkar in Franc Benedičič. (Po originalu v Loškem muzeju)

Pri Treh kraljih nad Rovtami je taboril četniški odred. Med 15. in 20. majem se je njegova večja enota zadrževala v Poljanski dolini. Predhodnica je že prišla na Martinj vrh. Da napade četnike in jih razbije, je 1. bataljon Vojkove brigade prišel 21. maja iz Novakov v Potok, kjer pa je zvedel, da so se četniki že sami vrnili v Poljansko dolino. Vrnil se je tudi bataljon vojkovcev.

Dne 22. maja je 1. bataljon Prešernove brigade po nekajurni borbi zavrnil nemško kolono, ki je iz Kroke silila na Mošenjsko planino. Istočasno je tudi 2. bataljon pri Selski planini uspešno odbil Nemce. Zvečer so prešernovci zasedli nove položaje: 1. in 2. bataljon okrog Lipniške planine, 3. bataljon pa pod koto 1122 nad Ribensko planino, v smeri proti Bledu in Radovljici. Na Lipniški planini sta bili poveljstvi 31. divizije in Prešernove brigade. Dne 23. maja je 2. bataljon s položajev na Rženovem robu in pri Lipniški planini branil odstopnico divizijskemu in brigadnemu poveljstvu, ranjencem in 1. bataljonu. Dolga kolona se je pomikala proti Ratitovcu, skozi Prtovč in Plenšak v dolino ter po Zadnji Smolevi v Martinj vrh. Prešernovci so tedaj v Jelovici imeli 15 mrtvih in nekaj pogrešanih borcev, 12 ranjencev pa so Nemci zajeli ter jih pobili. 3. bataljon je ostal v Jelovici. Premaknil se je z Ribenske na Selsko planino, kjer je pričakoval vrnitev brigadne glavnine. Zvečer 26. maja je bila brigada spet zbrana na Selski planini. V noči na 28. maj je že odšla v napad na orožniško posadko v Ribnem in na nemške priseljence v Koritnem pri Bledu. Po uspeli akciji se je brigada vrnila na Selsko planino. Od tu je 3. bataljon odgnal živino ter odnesel zaplenjeno hrano skozi Prtovč v Potok in do kasarn na Črnem vrhu. Tu je vse oddal in se 29. maja vrnil na Prtovč.

Brigadno poveljstvo s štabno četo, četo težkega orožja in kakimi 100 novinci je iz Martinj vrha odšlo na Cerkljansko in naprej v Šebrelje, na Vojsko in v Čepovan. 1. in 2. bataljon, z njima je bil tudi brigadni poveljnik, sta se vrnila na Mohor. Dne 2. junija je 1. bataljon od tu odšel na levi breg Save pod Storžič z nalogo, da mobilizira nove borce. Nalogo je uspešno opravil in se vrnil 17. junija na Lavtarski vrh s kakimi 60 novinci. 2. bataljon, s katerim je bil tudi brigadni poveljnik, je odšel na Hrastnik, kjer ga je zajela nemška ofenziva. Od 3. do 10. junija 1944 so namreč Nemci ponovili ofenzivo »Traufe«. Prečesali so Jelovico in v Selško dolino se je nateplo kakih 1500 mož nemškega vojaštva, policistov, orožnikov in podobnih enot. Udarili so v prazno.

3. bataljon Prešernove brigade se je s Prtovča umaknil v Črni vrh nad Bohinjsko Bistrico, od koder se je ponovno vrnil na Prtovč in v Podlonk. Ker ni mogel preko doline, se je spet premaknil na bohinjsko stran, se povzpел na Črno prst, od tam pa na planino Kuk na Tolminskem, kamor je prišel 8. junija. 2. bataljon se je s Hrastnika umaknil v dveh skupinah nad Bukovščico in od tam v Jelovico. Dan kasneje je tudi ta prišel na planino Kuk. Skupaj z gradnikovci, ki so bili v stajah sosednje planine, so potem tudi prešernovci prešli Baško grapo in se vrnili na Cerkljansko, ko je prenehala sovražnikova ofenziva. Nemci so pri Miznikarju v Martinj vrhu odkrili telefonsko centralo in jo seveda takoj razbili. Domačijo so požgali, ob njej pa ustrelili enega partizana in gospodarja.

Poveljstvo 9. korpusa je 10. junija izdalo ukaz 31. diviziji za operativno akcijo rušenja železniške proge od Kranja do Jesenic z izhodiščnih položajev v Jelovici. Dne 12. junija je poveljstvo Prešernove brigade prišlo iz Novakov na Črni vrh, 2. bataljon v Potok, 3. bataljon pa v Martinj vrh. Naslednjega dne se je Prešernova brigada brez 1. bataljona premaknila na Mošenjsko planino v Jelovico. Sem sta prišla tudi Vojkova brigada in divizijsko poveljstvo. Dne 15.

junija je po isti poti prišla na Lipniško planino še Gradnikova brigada. 31. divizija je bila tako vsa v Jelovici, z njo pa je bil tudi korpusni poveljnik generalmajor Lado Ambrožič-Novljan.

Nemci so z letališča pri Radovljici že 17. junija začeli bombardirati Mošenjsko planino, kjer so začutili glavnino partizanov. Vojkova brigada se je tega dne premaknila na Vodiško planino, na Lavtarski vrh pa se je s Sorškega polja vrnil 1. bataljon Prešernove brigade, ki je takoj nadaljeval pot proti Jamniku.

Dne 18. junija je prišlo na Jamnik kakih 350 nemških vojakov. Napadla in zavrnila sta jih Vojkova brigada in 1. bataljon Prešernove brigade. V noči na 18. junija sta 2. in 3. bataljon Prešernove brigade porušila železniško postajo in del proge pri Joštu, Gradnikova brigada pa je demonstrativno napadla nemško posadko v Kamni gorici, uničila železniške naprave na Otočah, porušila most v Ovsišah pri Podnartu in tam pregnala nemško zasedo. Zvečer tega dne je bila Gradnikova brigada na Lipniški planini, Prešernova brigada pa je bila s 1. bataljonom na Rovtarici, 2. in 3. bataljon pa sta bila na Radovljiški planini.

Dne 19. junija se je glavnina Prešernove brigade premaknila z Radovljiške proti Selski planini. Okrog 7,30 je pri Selski planini prišlo do spopada med prešernovci in nemško kolono. V boj je posegel še 3. bataljon Gradnikove brigade in pritisnili so Nemce v Sotesko.

V preteklem tednu je divizija imela 27 padlih in 26 ranjenih borcev. Najhujše izgube je imela Prešernova brigada, ki je izgubila poveljnika 1. in 3. bataljona, brigadni poveljnik in poveljnik 2. bataljona pa sta bila huje ranjena. Znatno večje izgube so imeli Nemci, zlasti jih je precej padlo in bilo ranjenih na Jamniku in pri Selski planini.

Dne 20. junija je bila divizija zbrana na planini Pečana za Ratitovcem. Formirali so pohodno kolono in se usmerili čez Torko in Ravne v dolino. Neovirano so prišli mimo Podrošta v Davčo. Nemci so se le kako uro pred prihodom kolone v dolini vkrcali na kamione in se odpeljali proti Škofji Loki. Brigade so se za krajši počitek nastanile, in sicer: Prešernova v Martinj vrhu, Vojkova v Davči, Gradnikova pa v vaseh Četena ravan, Žetina in Robidnica.

Formiranje Škofjeloškega odreda

Korpusno poveljstvo je pripravilo napad obeh divizij na nemške, italijanske in domobranske posadke v Baški grapi z namenom, da jih nekaj likvidira in da pri tem za dalj časa onesposobi železniško progo. Obe diviziji sta se pomaknili k Baški grapi. Dne 27. junija je Prešernova brigada s položajev v Martinj vrhu odhitela v Ojstri vrh in Rastovke, kjer je po krajšem spopadu odbila nemško kolono, ki je od Lenarta prodirala proti Ojstremu vrhu. Proti večeru istega dne se je brigada premaknila k Podbrdu. S 1. in 2. bataljonom je demonstrativno napadala nemško posadko v Podbrdu, 3. bataljon pa je v grapi Zadnje Sore postavil zasede in naredil nekaj zasek, da je z njimi zaprl cesto.

Dne 2. julija so se boji v Baški grapi zaključili in Prešernova brigada se je do 5. julija spet zbrala v Davči. Dne 15. julija se je čez Prtovč premaknila v Jelovico, od koder je 18. julija odšla v Bohinj na Uskovnico, 26. julija pa je bila spet na Prtovču. Dne 27. julija je 1. bataljon pripravil v Soteski močno zasedo, s katero je razbil večjo skupino škofjeloških domobrancev, 30. julija pa je 3. bataljon na Črnem kalu pod Blegošem napadel nemško-domobransko

Borci in aktivisti na Jarčjem brdu poleti 1944 (z leve): Janko Logar-Zane, Zefka Debeljak, Anton Cadež, Stefka Debeljak, Janez Mrak, Zdravko Debeljak, Zinka Tink in Marko Cadež. (Po originalu v Loškem muzeju)

kolono in jo pregnal proti Žetini. V prvi polovici avgusta so bataljoni odšli mobilizirat v Bohinj, proti Kranju in Medvodam. Dobili so 71 novincev in 11 deklet, ki so se prostovoljno javile. Največ novincev je tokrat prišlo iz Bohinja. Dne 5. avgusta je obveščevalna trojka razstrelila bunker pod Sorico, 9. avgusta pa je večja patrolja prešernovcev pri Lajšah napadla nemško patroljo 30 mož in jo pregnala v Selca. Dne 14. avgusta je bila 31. divizija vsa zbrana v Cerknem. Dobila je nalogo za prevoz in prenos ranjencev na Notranjsko, od koder so jih potem z letali prepeljali v Bari v južno Italijo. Prešernova brigada se je z Notranjske in iz Dolomitov vrnila pod Blegoš šele 12. oktobra 1944.

Dne 30. julija je Glavni štab NOV in PO Slovenije izdal odredbo, s katero sta se imela formirati Škofjeloški in Koroški odred, in to iz enot dotedanjega Gorenjskega odreda. Nekoliko kasneje je bilo ukazano, da se v bohinjskem kotu formira tudi Jeseniško-bohinjski odred.

Pri Pučarju in Podpučniku v Martinj vrhu so se začele zbirati enote, ki naj bi sestavljale Škofjeloški odred. To zbiranje je trajalo od 10. do 31. avgusta. Sprva so bile formirane 3 čete, kmalu pa iz teh 2 bataljona. Pri poveljstvu odreda so bili tudi: obveščevalni center »Blegoš«, puškarska delavnica, ciklostilna tehnika in 2 transportni karavli, iz katerih je kasneje nastala transportna četa. Sabotažna četa, ki je spadala v odred, se je še naprej zadrževala na sektorju Križna gora—Čepulje. V Strmici za Ojstrim vrhom je bila zemljanka, ki je sprva služila za odredovo bolnišnico, že jeseni 1944 pa je bila pod Megu-

šarjem v Martinj vrhu zgrajena nova in večja zemljanka, ki je postala odredova bolnišnica. Na zahodni strani Pučarjevega griča so jeseni 1944 prav tako zgradili novo zemljanko, ki je služila za skladišče orožja in streliva. Vse te zemljanke so srečno dočakale osvoboditev. Ob ustanovitvi je odred imel okrog 260, do konca leta 1944 pa je že narastel na 300 borcev in bork.

Sabotažna četa, ki je imela 30 do 35 borcev, je iz svoje baze okrog Čepulj zelo intenzivno in uspešno rušila železniško progo vse od Žabnice do Otoč, včasih pa se je spustila v Selško dolino, kjer je na cesti vkopavala mine ali pa se tudi neposredno spuščala v spopade s sovražnikovimi enotami. Gotovo največji takih spopadov je bil boj na Planici 15. avgusta 1944. Tega dne so v ranih jutranjih urah borci uspešno minirali kretnice pred železniško postajo Škofja Loka (na Trati). Umaknili so se na Planico nad Crngrobom. Ko pa je komandir čete videl, da jih zasleduje nemška policija, se je odločil, da sprejme boj na položajih okrog cerkvice na Planici. V borbi so tu padli 4 borci. Ker pa je bil nemški pritisk le premočan, saj je napadala vsa četa (kakih 150 mož), je komandir organiziral preboj in umik. Pri tem je padlo 5 borcev, 3 pa so bili ranjeni. Izgube na nemški strani sicer niso točno znane, ker so jih Nemci vedno skrbno skrivali, vendar so po neki oceni nemški policisti imeli vsaj kakih 20 mrtvih in nad 20 ranjenih.

Ta sabotažna četa se je na svojem terenu stalno zadrževala. Tudi kadar je bila glavnina odreda v Poljanski dolini ali na Primorskem, je sabotažna četa ostala na istem terenu. Poleg rednih diverzantskih akcij je tu in tam tudi mobilizirala kakega novinca, ga zadržala zase ali poslala v odred. Izredno uspela je bila diverzantska akcija 8. septembra v Selcih. Diverzanti sabotažne čete so pripravili večjo količino tempiranega eksploziva, ki ga je domačinka, ki je bila snažilka v orožniški postojanki v Selcih, namestila na dogovorjeno mesto v župnišču, kjer je bil sedež postojanke. Močna eksplozija je zelo poškodovala stavbo, pri tem pa ubila 11 orožnikov in jih precej ranila. Snažilka je seveda takoj odšla v ilegalo.

Z Luše so 15. septembra prodirali Nemci proti Lenartu in Rovtam. Odred je pohitel iz Martinj vrha ter je pod Mladim in Starim vrhom zasedel položaje. Z obstreljevanjem je zavrnil nemško kolono. Naslednjega dne je bil odred že v Osojniku, od koder je zatem pošiljal močnejše patrolje v Žetino, proti Železnikom in Rovtam. Od 24. do 26. septembra je bil odred v Poljanski dolini, okrog Breznice, od koder se je 27. septembra prek Tomaža in Rovt vrnil v Martinj vrh. 1. bataljon se je ta čas mudil pri Medvodah in se je šele 30. septembra vrnil na Martinj vrh.

Dne 1. oktobra je postal odredov poveljnik Oto Vrhunc-Blaž Ostrovihar, in je ostal na tem položaju vse do svoje smrti 5. aprila 1945 v Topolah nad Selci. Dotedanji poveljnik Ivan Javor-Igor je bil premeščen v drugo enoto.

Dne 2. oktobra sta 2. bataljon in štabna četa odreda uspešno opravila rekvizicijo hrane v Dolenji vasi. Naslednjega dne je odred spet odšel v Poljansko dolino. Dne 8. oktobra 1944 sta odredovo poveljstvo in 2. bataljon v osnovni šoli v Martinj vrhu priredila zelo uspel miting za 100-letnico rojstva Simona Gregorčiča. Prisostvovali so borci in številni domačini. Naslednjega dne se je odred za teden dni premaknil na Cerkljansko.

Ta čas se je v Selško dolino vrnila Prešernova brigada. Njen 1. bataljon je 12. oktobra na Črnem kalu pod Blegošem napadel nemško-domobranksko kolono, ki se je z nekaj padlimi in ranjenci umaknila proti Ojstremu vrhu.

Brigada se je zatem razporedila takole: 1. bataljon v Rovtah, 2. bataljon na Črnem kalu, 3. bataljon v Martinj vrhu.

Dne 4. septembra je bilo ustanovljeno Gorenjsko vojno področje, ki je sprva imelo le komandi mest Škofja Loka in Žiri, jeseni pa še komando mesta (KM) Kranj. Vojno področje se je nastanilo v Osojniku in Potoku, kjer je bila tudi KM Škofja Loka. KM Kranj se je največ zadrževala v Zgornji Besnici in zaselkih pod Jamnikom. Na sektorjih Osojnik, Potok, Davča se je od poletja 1944 do osvoboditve zadrževalo tudi pokrajinsko vodstvo (POOF, PNOO, PO SPŽZ, SKOJ, Oblastni komite KPS za Gorenjsko), ki ga je neposredno varoval zaščitni bataljon. Tu so se stekale tudi kurirske zveze.

V noči na 14. oktober je Prešernova brigada napadla nemško posadko v bunkerjih pri mostu na Praprotnem. Napad ni uspel. Pri tem je brigada imela 3 mrtve in 10 ranjenih. Med padlimi je bil tudi slavni diverzant, Poljak iz Krakova, Tadeusz Sadovsky-Tomo, ki ima sedaj grob na levem bregu Sore med Bukovico in Lušo. Brigada se je vrnila v Martinj vrh. Naslednjega dne je tja prišel tudi Škofjeloški odred, ki se je vrnil s Cerkljanskega.

Dne 15. oktobra zvečer je bil 2. bataljon Škofjeloškega odreda že v Dolenji vasi, kjer je izvršil prisilni odkup živine in hrane. Naslednjega dne se je odred razdelil. 1. bataljon je odšel v Poljansko dolino in proti Osovniku, poveljstvo odreda s štabno četo in 2. bataljonom pa proti Čepuljam, Mohorju in Planici. Od tu je 1. četa 2. bataljona v noči na 18. oktober ob cesti med Selci in Dolenjo vasjo požagala 25 telefonskih drogov in pobrala telefonsko žico, ki jo je odred potem rabil za svoje potrebe. Dne 20. oktobra zvečer je bil odred spet zbran v vasi Podvrh nad Javorji.

Dne 19. oktobra je 2. bataljon Prešernove brigade na Črnem kalu pod Blegošem izvedel slovesen miting ob novici, da je osvobojen Beograd. Na cesti so tedaj postavili velik slavolok. Dne 24. oktobra je bila Prešernova brigada takole razporejena: 1. bataljon v Breznici, 2. bataljon v Rovtah, 3. bataljon pri Tomažu.

Osvoboditev Železnikov

Medtem ko je Škofjeloški odred uspešno blokiral domobransko posadko Črni vrh v Polhograjskih Dolomitih, je v noči na 21. oktober Prešernova brigada napadla in likvidirala nemško orožniško postojanko v Poljanah. V noči na 25. oktober je 2. bataljon Bazoviške brigade (ruski) napadel nemško posadko v vasi Gabrk in jo toliko razbil, da so se Nemci zjutraj skrivaj sami umaknili.

Dne 26. oktobra je 3. bataljon Prešernove brigade postavil v Soteski zasedo, v kateri je uničil oklopni avto, kamion in motorno kolo. Dne 30. oktobra, ko se je Prešernova brigada zbirala za odhod na Cerkljansko, je njen 2. bataljon na poti z Luše v Stirpniku zadel na nemško zasedo, ki jo je sicer odbil in pregnal, toda v bataljonski zaščitnici so padli 3 borci, 1 pa je bil ranjen.

Ko se je Škofjeloški odred vračal iz Poljanske doline, je okrog Osovnika ostal njegov 1. bataljon, poveljstvo odreda z zaščitno četo in 2. bataljon pa so 2. novembra prišli skozi Rovte in Ojstri vrh na Studeno, skozi Češnjico v Kališe do Zgornjih Lajš. Po daljšem počitku se je kolona usmerila v Jelovico do Novakove domačije. Ena četa 2. bataljona je ostala v Dražgošah, druga četa pa je odšla proti Kropi, kjer se je pred Kamno gorico spopadla z močnejšo nemško enoto. Prizadejala ji je nekaj izgub in se vrnila na Rudno, kjer je odred 3.

novembra zvečer priredil miting za borce in za vaščane v počastitev oktobrske revolucije. Dne 4. novembra je ena četa 2. bataljona odšla iz Dražgoš do Mohorja in Planice, en vod iz Lajš pa v zasedo nad železniško progo Otoče—Podnart, kjer se je spopadel z večjo nemško patruljo in ji prizadejal nekaj izgub.

Okrog 5. ali 6. novembra se je poveljstvo odreda z 2. bataljonom premaknilo v Javorje, kamor je 8. novembra zjutraj prišel tudi 1. bataljon. Ta je še istega dne zvečer priredil v Javorjih kulturni večer v počastitev oktobrske revolucije.

Brigade 31. divizije so se zadrževale na Cerkljanskem, kjer so se odpočile in uredile. Oskrbele so se s potrebnim orožjem in strelivom, borci so dobili boljšo opremo, obleko in obutev, poveljstva pa so analizirala dotedanje jesenske uspehe in neuspehe ter se pripravljala na nove akcije. Dne 18. novembra 1944 je poveljstvo 31. divizije izdalo odredbo o napadu na orožniško postojanko Železniki, kjer je bilo 52 orožnikov. Sovražne postojanke v dolini so tedaj imele naslednjo zasedbo: Praprotno 6 Nemcev in 10 domobrancev, Dolenja vas 17 orožnikov, Selca 40 orožnikov, Sorica 80 graničarjev in 17 domobrancev ter Petrovo brdo 65 graničarjev in orožnikov. V Škofji Loki je bilo nad 2200 raznega vojaštva. S to odredbo so brigade dobile razpored za premike na nove položaje. Kot okrepitev je bila diviziji začasno dodeljena 19. SNOB »Srečko Kosovel«.

Ko je divizijsko poveljstvo dne 23. novembra 1944 poročalo poveljstvu 9. korpusa o likvidaciji orožniške postaje Železniki, je v uvodnem delu takole razložilo potrebo o likvidaciji te postaje:

... Da bi našim enotam omogočili svoboden prehod iz sektorja Cerkno na sektor Gorenjske, je bilo nujno potrebno uničiti sovražnikovo oporišče v Železnikih. Prek Železnikov vodi edina dobra pot, ki prihaja v poštev za našo vojsko. Doslej smo promet z Gorenjsko opravljali po neki dokaj slabi poti, ki vodi z Jesenovca na Prtovč in je tako rekoč primerna le za pešce.

V zadnjem času so bile naše enote prisiljene oskrbovati se s hrano le z Gorenjske, ker je sektor Vipavske doline za naše enote bil popolnoma zaprt...

S padcem sovražnikovega oporišča v Železnikih je omogočeno, da se nadaljnje operacije naših enot proti ostalim oporiščem v Selški dolini znatno lažje razvijajo, ker imamo sedaj možnost širšega manevriranja...

Boj za Železnike je takole potekal:

Dne 18. novembra popoldne so enote odšle na položaje in se do ukazanega časa razvrstile:

Terenci v Martinj vrhu septembra 1944 (z leve, spredaj): Tone Kosec, Tončka Kosec, Jernej Dermota-Bogo, (zadaj) Janko Logar-Zane in Boris. (Po originalu v Loškem muzeju)

— Prešernova brigada je iz Rovta in od Lenarta odšla na položaje Jamnik—Mohor—Križna gora z nalogo, da zapre vse dohode iz Škofje Loke, Strazišča in Kranja v dolino;

— Vojkova brigada je iz Robidnice odšla na položaje na črto Soteska—Lubnik—Brezovica z nalogo, da odbije prodiranje sovražnika iz Škofje Loke ali Gorenje vasi;

— Kosovelova brigada je iz Novakov prišla v Davčo; dva bataljona in brigadno poveljstvo sta odšla v Podrošt in Danje ter z zasedami zaprla pota od Petrovega brda in Sorice proti Železnikom, en bataljon pa je odšel v Mlako nad Lušo kot divizijska rezerva;

— Škofjeloški odred je iz Podvrha in Javorij odšel proti Gorenji vasi, kjer je na črti Malenski vrh—Lom zasedel položaje;

— inženirski bataljon je iz Slugove doline odšel v Javorje, da bi zaprl nekaj poti iz Poljsanske doline, nekaj borcev in več eksploziva pa je poslal v Gradnikovo brigado;

— del artilerije, ki je bil dotlej v Planini na Cerkljanskem, je bil tudi dodeljen Gradnikovi brigadi;

— Gradnikova brigada se je iz Leskovice premaknila v Martinj vrh in dobila nalogo za neposredni napad na Železnike, ki se ima začeti 19. novembra ob 21. uri;

— divizijsko poveljstvo se je namestilo v Rovtu.

Napad na Železnike je začel 2. bataljon Gradnikove brigade, ko je 19. novembra ob 22.30 uri napadel iz Ovčje vasi proti središču trga; 3. bataljon je iz Racovnika napadel posadki v dveh hišah na Racovniku (pri Levičniku in pri Mucku), 1. bataljon pa je od Studena proti Selcam postavil zasedo in tako preprečil prihod pomoči iz Selc ali Dolenje vasi v Železnike. Orožniki so se uspešno branili. Z mitraljezom iz zvonika glavne cerkve so tolkli v vse smeri, proti Gorenjemu koncu pa so vrgli tudi več min. Dne 20. novembra okrog 6. ure, ko se je zoril dan, sta se bataljona nekoliko odmaknila: 2. bataljon v Gorenji konec, 3. bataljon pa v gozd na desnem bregu Sore nad Otokami. Pri 2. bataljonu je bilo nekaj brigadnih in bataljonskih starešin ranjenih.

Dopoldne je Vojkova brigada pri Breznici odbila kolono kakih 70 Nemcev, pri tem pa je padel 1 njen borec. V Sopotnici pa sta padla dva njena obveščevalca.

Dne 20. novembra zvečer sta 2. in 3. bataljon Gradnikove brigade obnovila napad. S protitankovsko puško se je posrečilo razbiti mitralješko gnezdo v zvoniku in 3. bataljon je z minami iz plastika močno poškodoval obzidani posadki pri Levičniku in Mucku. Zjutraj sta se bataljona spet odmaknila, orožniki pa so se iz Racovnika preselili k glavnini pri cerkvi, tj. v delno porušeno župnišče, v bivši prosvetni dom in v bunkerje.

Dne 21. novembra je zaseda Vojkove brigade že zjutraj odbila v Soteski nemško kolono in jo pognala nazaj v Škofjo Loko. Okrog poldne so Nemci poskušali prodreti od Lubnika proti Tomažu in spet so jih vojkovci odbili. Pozno popoldne je večja nemška enota prišla s Križne gore v Sotesko, kjer so jih vojkovci spet odbili in pognali proti Škofji Loki. V teh spopadih je bilo na nemški strani več mrtvih in ranjenih, vojkovci pa niso imeli izgub.

Tega dne je tudi Prešernova brigada na Križni gori imela opravka z Nemci. Že okrog 8. ure zjutraj je od Škofje Loke prišlo kakih 250 policistov in orožnikov. Napadel in zavrnil jih je 1. bataljon. Nemci so se sicer umaknili, toda

Križno goro so začeli obmetavati z minami, pri čemer so se vnele 4 hiše. Popoldne so ponovno poizkušali prodreti, in to s kote 720 k Sv. Urhu. 1. bataljon jih je spet odločno odbil; pri tem je 1 borec padel, 2 pa sta bila ranjena. Na nemški strani je bilo kakih 10 mrtvih in 15 ranjenih.

Dne 21. novembra zvečer se je napad na orožniško posadko, ki je bila tokrat vsa na trgu pri cerkvi, spet nadaljeval. 2. bataljon se je umaknil v severno pobočje Špika nad Erbarjev rob, napadal pa je 3. bataljon Kosovelove brigade, ki je prišel od Podrošta. Iz Racovnika je sedaj napadal 1. bataljon Gradnikove brigade, na njegovo mesto v zasedo proti Selcam pa je šel 3. bataljon, ki je že dve prejšnji noči tu napadal. To noč je uspešno posegel v boj tudi partop. Odvrigel je 10 min, od katerih jih je 7 zadelo v polno in so močno porušile župnišče, kjer se je branila glavna orožnikova. Med partizani je bilo spet nekaj ranjenih, smrtno ranjen pa je bil poveljnik 1. bataljona, ki je že proti jutru umrl. Ob ranem svitanju sta se bataljona spet odmaknila, da bi zvečer ponovno napadla.

2. bataljon prešernovcev, ki je bil še vedno na severnih pobočjih Špika in okrog Dermota, je dopoldne zvedel, da so se orožniki umaknili v Selca. Takoj je prihitel k cerkvi, kjer je našel veliko razdejanje. Zaplenil je nekaj orožja in streliva, česar orožniki niso utegnili niti mogli odnesti. Zažgal je cerkveni stolp in šolo, ki je bila neposredno ob cerkvi. Druge stavbe, ki so dotlej tudi služile sovražniku, so bile že toliko porušene, da niso bile več uporabne. Iz Železnikov se je rešilo 36 orožnikov, od katerih jih je bilo 6 težje ranjenih, 10 pa jih je obležalo mrtvih v zavzeti postojanki. Vseh žrtev v tej akciji je bilo: na partizanski strani je padlo 13, ranjenih je bilo 35 in pogrešanih 14 borcev, na nemški strani je padlo 29, ranjenih je bilo 21 in ujet 1 sovražnik. 31. divizija se je zatem premaknila na Cerkljansko.

Dne 24. novembra je 3. bataljon Gradnikove brigade na cesti med Studenom in Selci postavil zasedo in naredil zaseko čez cesto. Zavrnil je nemško kolono; tedaj je 1 borec padel, 1 pa je bil ranjen. Dne 29. novembra so gradnikovci odšli proti Žirem.

Prešernova brigada je s položajev na Mohorju poslala nekaj enot v Zgornje Bitnje na prehranjevalno akcijo in se takoj zatem, 25. novembra, vrnila v Martinj vrh, od tu pa so se njeni bataljoni razporedili v Robidnico, Leskovicu in na Črni vrh nad Novake. Dne 18. decembra je bilo brigadno poveljstvo v Mlaki nad Lušo, njeni bataljoni pa v bližnjih vaseh nad Poljansko dolino. 31. divizija je pripravila napad na Gorenjo vas, ki ga je 19. decembra izvedla Vojkova brigada, prešernovci pa so pri tem zapirali smeri iz Selške doline. Od tu se je brigada pomaknila proti Žirovskemu vrhu, nekaj dni pred koncem leta pa pod Blegoš v vasi Leskovicu, Stara Oselica in Vrhovec, kjer so prešernovci dočakali novo leto.

Do 5. decembra se je Škofjeloški odred zadrževal v Martinj vrhu. Dne 2. decembra je priredil velik miting v Ojstrem vrhu. 2. bataljon je tedaj že odšel mobilizirat na sektor Besnica—Stražišče—Žabnica—Dorfarji—Sv. Duh. Dne 6. decembra se je v Zabrekve in k Mohorju premaknilo še poveljstvo odreda s 1. bataljonom. Organizirali so mobilizacijo v vaseh od Crngroba do Žabnice. Dne 8. decembra je bil ves odred zbran v vaseh Lajše, Kališe in Rudno, od tu pa se je naslednjega dne premaknil čez Soro v Ojstri vrh in Smolevo, kjer je ostal do 17. decembra. Ta čas so se raznesle govornice, da bodo Nemci in domobranci, zaradi izgubljene postojanke Železniki, postavili dve novi, in to pri Lenartu in Tomažu. Odred je zato porušil cerkvena zvonika v

Stenčas v Železnikih marca 1945. (Po originalu v Loškem muzeju)

teh dveh vaseh, pri Lenartu pa tudi župnišče in šolo. Od 18. do 23. decembra je Škofjeloški odred spet blokiral domobransko postojanko Črni vrh nad Polhovim Gradcem, medtem ko so ta čas enote 31. divizije napadale nemško-domobransko postojanko v Gorenji vasi. Zatem se je odred spet vrnil v Rovte, Ojstri vrh in Smolevo. Dne 25. decembra je 1. bataljon odreda v Petrovem brdu pod Studenom porušil del zidu na cesto, čeznjo naredil zaseko in jo zaminiral. Dne 26. decembra je Škofjeloški odred odšel iz Martinj vrha čez Slugovo dolino na Cerkljansko, kjer je dočakal novo leto.

Likvidacija domobranske postojanke Kališe — Sv. Križ

Dr. Antonio Cicarelli je bolnišnico nad Podlonkom že junija 1944 preselil v Jelovico za Kosmati vrh Ratitovca v smeri proti planini Pečani. Tu so postavili nekaj udobnih lesenih barak in več kolib iz lubja. Tudi varnejše je bilo. Ko se je bližala zima, so se odločili za novo premestitev. Ponovno so prišli nad Podlonk. Kake pol ure hoje nad Brusničarjevo domačijo so postavili nove barake in novembra 1944 se je bolnišnica preselila vanje. Tu je prezimila in dočkala osvoboditev.

V začetku januarja 1945 je na Cerkljansko prišla italijanska divizija »Garibaldi-Natisone«. Imela je tri brigade, ki so skupaj štejele blizu 1000 borcev. Za sanitetnega referenta te divizije je bil imenovan dr. Antonio Cicarelli, ki je sredi januarja 1945 v Cerknem prevzel to dolžnost. V bolnišnici ga je nasledil dr. Miha Zemva.

Dne 3. januarja 1945 se je Škofjeloški odred vrnil v Smolevo, Ojstri vrh in Rovte. Do 26. februarja se je zadrževal v Selški dolini, kjer je v glavnem branil Železnike.

Od 9. do 13. januarja je odred sodeloval s Prešernovo brigado v prehranjevalni akciji. Brigada se je spustila v Bitnje, odred pa v Stražišče, kjer sta rekvirirala precej živine, žita in druge hrane. Po cesti Jamnik—Lajše—Rudno—Železniki—Potok so vse to spravili v Slugovo dolino in od tam na Cerkljansko. Ta smer je bila za glavnino 9. korpusa življenjskega pomena, saj so tisto zimo Nemci presekali preskrbovalne poti iz Furlanije čez Vipavsko dolino v Trnovski gozd. Korpus se je bil torej prisiljen pretežno oskrbovati z gorenjske strani.

Dne 20. januarja zvečer je igralska skupina 9. korpusa priredila v Železnikih miting za borce odreda in za domačine. Naslednjega dne je nemško-domobranska patrolja iz postojanke v Selcih napadla odredovo zasedo na vojaški cesti v Snegovniku pred Železniki. Padlo je 6 borcev. Zasede v bližini so priskočile na pomoč in pregnale sovražnika proti Studenem.

Dne 27. januarja je v dolino spet prišla Prešernova brigada. Šla je skozi Železnike in Češnjico v Kališe ter skozi Lajše na Jamnik in k Mohorju. Do 4. februarja je imela nekaj težkih borb z Nemci, ki so hoteli prodreti iz Besnice v Topole in Selca, kakor tudi z nemškimi in domobranskimi patroljami med Sotesko in Dolenjo vasjo. Prešernovci so v teh spopadih sicer imeli nekaj mrtvih in ranjenih, znatno več žrtev pa so imeli Nemci in domobranci. Brigada je preprečila vstop večjim nemškim enotam v dolino. Dne 5. februarja se je brigada premaknila v Rovte, Golico in Martinj vrh, naslednji dan pa v Robidnico in Leskovicu. Tega dne se je tudi odred premaknil v Mlako, Četeno ravan in Javorje.

Dne 7. in 8. februarja so Nemci in domobranci, ki so prišli iz Škofje Loke, vdrli v Železnike. Več hiš so preiskali, poropali nekaj oblek in drugega blaga ter zastraševali ljudi. Zvečer 8. februarja je odredova patrolja zažgala Globočnikov kozolec v Gornjem koncu Železnikov. Dne 10. februarja so se Nemci in domobranci z več strani bližali položajem odreda pod Mladim in Starim vrhom. Odred se je umaknil v Martinj vrh, kjer je zasedel položaje na črti Puč—Mrzli vrh—Posečnik. Tu je naslednji dan sprejel borbo. Na Mšičevih njivah so Nemci prišli pod navzkrižni ogenj odredovih mitraljezov in so imeli velike izgube. Umaknili so se v Železnike in od tam takoj skozi Selca v Škofjo Loko. Dne 14. februarja je bil odred spet na starih položajih v Četeni ravni in Javorjah; 17. februarja je tu formiral udarno četo, 19. februarja pa so odredovci spet požgali most na Luši. Dne 21. februarja je 1. vod udarne čete pri Tomažu napadel patroljo domobrancev; dva sta padla, nekaj pa je bilo ranjenih. Istočasno je 2. vod udarne čete v zasedi med Selci in Dolenjo vasjo napadel in pregnal nemško patroljo.

Dne 26. februarja zvečer je inženirski vod, ob zaščiti voda udarne čete, miniral škarpo nad cesto v Petrovem brdu pri Selcih, da je s tem zaprl pot motornim in drugim vozilom proti Železnikom. Potem se je odred premaknil v Poljansko dolino, kjer je sodeloval v sestavu 31. divizije, ki je v Polhograjskih Dolomitih izvajala veliko prehranjevalno akcijo za potrebe korpusa. Vrnil se je 6. marca, ko je pod Mladim in Starim vrhom zasedel znane položaje.

Ta čas pa so se v vasi Kališe in na griču nad njo pri Sv. Križu namestili domobranci. Od 28. februarja do 9. marca so se tu že kar dobro utrdili. Bilo jih je kakih 100 in so bili povezani z nemško postojanko v Selcih. Večina jih je prišla iz Škofje Loke in Kranja, med njimi je bilo nekaj partizanskih dezer-

terjev, domačinov iz Selške doline pa le kakih dvajset. S to postojanko je okupator zaprl važno oskrbovalno smer za potrebe 9. korpusa. Poveljstvo 31. divizije je izdalo ukaz za likvidacijo nevarne postojanke. Za neposredni napad je bila določena Prešernova brigada, za širše zavarovanje pa je korpusno poveljstvo pritegnilo še italijansko divizijo in Jeseniško-bohinjski odred.

Dne 8. marca je z Žirovskega vrha v Martinj vrh odšla Prešernova brigada. V Martinj vrhu so razporedili enote in jih poslali na izhodiščne položaje za napad, ki se je imel začeti 9. marca ob 21. uri.

Istočasno so druge enote takole zasedle zaporne položaje: Jeseniško-bohinjski odred na severnem robu Jelovice poti, ki vodijo z Bleda in iz Bohinjske Bistrice čez Jelovico v Selško dolino; inženirski bataljon 31. divizije je postavil zasede pod Podroštom in v Ravnah, da je zaprl poti iz Sorice in Petrovega brda v dolino; italijanska divizija »Garibaldi-Natisone« in 20. brigada »Triestina d'assalto« sta na liniji Čabrače—Malenski vrh—Žetina zapirali smeri od Gorenje vasi; Škofjeloški odred je posedel položaje Javorje—Gabrška gora in zapiral smeri iz Poljan; Gradnikova brigada je bila na položajih na sektorju Sopotnica—Tomaž—Soteska—Luša in zapirala dolino iz smeri Škofje Loke; Vojkova brigada se je razporedila na črti Lavtarski vrh—Mohor—Jamnik in je zapirala smeri iz Stražišča, Kranja in Krope; 2. bataljon Prešernove brigade je bil v Lajšah kot brigadna rezerva in naj bi nastopil v primeru, če bi Nemci iz Selc v tej smeri hoteli priti na pomoč obkoljeni postojanki pri Sv. Križu; zaščitna četa divizijskega poveljstva je z Zavernega hriba zapirala pot po cesti v Studeno in v Kališe; 2. bataljon Škofjeloškega odreda je bil v vasi Mlaka kot divizijska rezerva, divizijsko poveljstvo pa v Rovtah.

3. bataljon Prešernove brigade je s četo 1. bataljona in dvema piatoma (protioklopno orožje) v strelcih prodiral s Češnjice pod vas Kališe. Boj se je tu začel okrog 23. ure in je z manjšimi presledki trajal vse do 4. ure zjutraj 10. marca. Minerci so porušili hišo, iz katere so prešernovci pregnali domobrance in jih nekaj tudi ujeli. Domobranci so se začeli umikati v postojanko na vrhu k Sv. Križu. Tu je s severne strani od Jelenšč prek Slemenca pritiskal 1. bataljon, ki je tudi imel dva piata.

Minometna baterija je s položajev ob kolovozni poti med Češnjico in Kališami to noč vrgla na postojanko 115 min. Zelo uspešno je sodelovala tudi topniška baterija, ki je s položajev ob kolovozu nad Kresom in pod Lanskim Rovtom obstreljevala sovražnika pri Sv. Križu. Nekaj granat sta izstrelila gorski top cal. 75 mm in protitankovski top cal. 45 mm, zlasti uspešno pa je posredoval brzostrelni top cal. 20 mm. Ta je z zažigalnimi krogli zažgal tudi mežnarijo. Mitraljezko gnezdo v cerkvenem stolpu je bilo s tem orožjem kmalu utišano in piata 1. bataljona sta se mogla na uspešno razdaljo približati bunkerjem. Proti jutru se je začel beg iz postojanke. Okrog 7. ure so bili prešernovci že pri cerkvi. Padlo je 10 domobrancev, 5 pa je bilo ujetih. Med prešernovci sta dva borca padla, pet pa je bilo težje ranjenih. Plen je bil izredno velik: težki minomet, dva lahka minometa, lahka bređa (strojnica), protiletalski mitraljez, brzostrelka, 60 pušk, nekaj streliva ter precej drugega materiala in opreme. Napad je bil tako odločen in učinkovit, da Nemci iz postojanke v Selcih, ki je oddaljena le kaka 2 km, niso utegnili organizirati intervencije za pomoč.

Z divizijskega previjališča na Jesenovcu, kjer je bila v času napada tudi korpusna kirurška ekipa (kirurg dr. Franci Derganc), so ranjence prepeljali v SVPB »Franja«, kjer so dočakali osvoboditev.

V zadnji sovražnikovi ofenzivi

Spomladi 1944 je pri Ocvirku v Davči nastala terenska apoteka, ki je kasneje dobila ime »Sever« in se je s kratico imenovala TAS. Ustanovil in vodil jo je Ivan Toporiš. Oskrbovala je bolnišnico nad Podlonkom, SVPB »Franja« in centralno apoteko korpusa, ki je bila v Gačniku nad Dolenjo Trebušo. TAS se je v glavnem oskrbovala v Kranju v lekarnah Rauh in Šavnik. Več pošilk je prišlo tudi iz lekarne v Št. Vidu ob Glini na Koroškem, nekaj z Dunaja, ena pa celo iz Prage. V začetku marca 1945 so domobranci iz posadke pri Sv. Križu ujeli Ivana Toporiša in dva spremljevalca, jim zaplenili sanitetni material, ki so ga nesli od Jamnika ter jih pri Lajšah zverinsko ubili. Po likvidaciji te domobranske zločinske postojanke se je promet na tej poti živahno obnovil.

Gospodarska komisija škofjeloškega okrožja in gospodarska komisija okraja Selca—Poljane sta v Selški in Poljanski dolini mobilizirali in odkupovali živino in vse vrste živeža za vojsko. Pri tem je uspešno sodelovalo tudi Gorenjsko vojno področje s svojima KM Kranj in KM Škofja Loka. V Leskovico je prišla posebna intendantska skupina 9. korpusa, ki ji je bila podrejena tamkajšnja transportna četa. Od januarja do 23. marca 1945, ko se je začela zadnja sovražnikova ofenziva, so pospešeno gonili živino na Cerkljansko in prevažali tja tudi hrano (žito, krompir, repo, sadje in drugo). Žičnica v Slugovi dolini je bila stalno polno zaposlena.

Dne 10. in 11. marca je bila Prešernova brigada v vaseh Topole, Pozirno in Mohor. Dne 11. marca dopoldne je njen 2. bataljon v Hudem logu zavrnil kolono Nemcev in domobrancev, ki so prodirali iz Dolenje vasi. Proti večeru se je brigada zbrala in odšla na Cerkljansko.

Škofjeloški odred je branil Železnike. Odredovo poveljstvo se je pretežno zadrževalo na Jesenovcu, bataljona in udarna četa pa so manevrirali po dolini. Tako je ves odred v noči na 17. marec demonstrativno napadel nemško posadko v Selcih in postavil zasedo proti Dolenji vasi. Dne 20. marca je udarna četa uspešno napadla nemško kolono, ki je šla iz Besnice proti Jamniku. Na nemški strani so imeli precej izgub, četa pa se je umaknila skozi Lajše v Dražgoše. Dne 21. marca je bil odred zbran v Železnikih, od koder je odšel čez Martinj vrh pod Blegoš, kjer se je razporedil v vaseh Žetina, Čabrače in Leskovica.

Dne 20. marca se je začela velika in zadnja sovražnikova ofenziva, ki je trajala vse do 7. aprila 1945. V nemških operativnih načrtih je imela dva dela, in sicer: »Frühlingsanfang« (Začetek pomladi) je bil začetni del, ko bi nemške in domobranske enote zavzele izhodiščne položaje in obkolile glavnino 9. korpusa, ter »Winterende« (Konec zime) kot zaključni del, ko bi te enote napadle in razbile 9. korpus. Okupatorju je bila ofenziva potrebna zato, ker je Slovenija postala neposredno zaledje dveh front, ki sta se naglo približevali in se na ljubljanskih vratih (Nanos—Postojna—Javornik) tudi strnili. Anglo-ameriška X. armada je iz Padske nižine v Italiji odločno potiskala Kesserlingove divizije proti mejam rajha v Tirole in proti Celovski kotlini, od vzhoda pa so odločno nastopale štiri armade JLA, oprte na levi bok Rdeče armade, ki je prišla čez Madžarsko že 3. aprila do Prekmurja in stopila na slovenska tla. Nemška poveljstva v Ljubljani in Trstu so torej hitela »očistiti« okupirano Slovenijo, da bi s tem omogočila svojim enotam neovirano manevriranje na tem območju, ki je že postalo zaledje dveh velikih front. 9. korpus je bil na strateško najvažnejšem položaju, zato mu je bil tudi namenjen najsilovitejši udarec.

Skupina borcev Skofjeloškega odreda in člani Janove družine v Martinj vrhu leta 1945. (Po originalu v Loškem muzeju)

Za zaporo na črti Idrija—Reka—Grahovo—Podbrdo je general Odilo Globočnik sestavil posebno bojno skupino »Blank«, ki je imela 3500 do 4000 mož. General Ervin Rösener je sestavil drugi dve bojni skupini. Na črti Škofja Loka—Gorenja vas—Žiri—Idrija je bila skupina pod poveljstvom majorja dr. Dippelhoferja, ki je imela kakih 3500 mož. Glavnina nemških enot se je imela zbrati v Selški dolini, od koder bi s severne in vzhodne strani pritisnili na obkoljene korpusne enote na Cerkljanskem. Ta glavnina je imela okrog 4500 mož in so jo sestavljali 13., 17. in 28. SS policijski polki.

Že v dneh od 19. do 22. marca sta dva polka 14. SS divizije, ki je nekaj dni pred tem bila premeščena s Štajerske na Gorenjsko, prišla iz Radovljice in Bohinjske Bistrice v Jelovico, kjer sta preiskovala planine in na cestah postavila številne zasede. V Selško dolino so začeli dovažati nemško vojaštvo z nalogo, da prodre na Cerkljansko.

Na sektorju Davča—Potok—Osojnik—Martinj vrh—Žetina—Leskoviča—Črni vrh so bili tedaj oblastni komite KPS za Gorenjsko, pokrajinski odbori OF, AFŽ, ZSM, NOO za Gorenjsko z zaščitnim bataljonom, odbori družbeno-političnih organizacij Škofjeloškega okrožja s številnimi okrajnimi aktivisti, igralska skupina 9. korpusa, intendantska skupina 9. korpusa s transportno četo, italijanska divizija »Garibaldi-Natisone« z brigadama »Triestina« in »Antonio Gramsci«, 19. SNOUB »Srečko Kosovel«, inženirski bataljon 31. divizije, Gorenjsko vojno področje s KM Škofja Loka in Škofjeloški odred. Pri celotni skupini je bil pooblaščen delegat korpusnega poveljstva z nalogo, da združi in uskladi poveljevanje med sovražnikovo ofenzivo.

Od 20. do 23. marca so se vse enote zbrale na ozkem prostoru Črni vrh—Davča—Potok. Sprva je bil namen, da se v koloni premaknejo iz Davče mimo Šurka za Zalim logom v Ravne pod Ratitovec in od tam na bohinjsko stran. Ker pa razmere okrog Ratitovca in v Jelovici niso bile jasne, so ta namen opustili in s tem izgubili dragocen čas. Dne 23. marca se je grupacija začela razhajati in se končno razdelila v tri pohodne kolone, ki so odšle vsaka v svojo smer.

Kosovelova brigada, pri kateri je bil tudi korpusni delegat, je z inženirskim bataljonom 31. divizije in delom borcev Gorenjskega vojnega področja odšla na Porezen, kamor je prišla v zgodnjih jutranjih urah 24. marca. Bil je sneg in meglen dan. Izmučeni in lačni borci so se brez posebnega zavarovanja zatekli v zavetje vojaških kasarn, ki jih je na Poreznu zgradila bivša italijanska vojska. Tu so jih že dopoldne istega dne presenetili Nemci. Padlo je 32 borcev, med temi tudi namestnik poveljnika Gorenjskega vojnega področja, narodni heroj Andrej Žvan-Boris. Ujetih je bilo 145 borcev, ki so jih odgnali v bližnjo vas Jesenico, kjer so jih naslednjega dne — 25. marca — 97 postrelili, preostale ujetnike pa odgnali na železniško postajo Grahovo in od tam z vlakom v goriške zapore, kjer so dočakali osvoboditev. Glavnina te skupine se je vendarle umaknila v Cerkljansko dolino, nekaj pa tudi proti Baški grapi, kjer so borci dočakali konec ofenzive. Dne 24. marca so Nemci v Davči ujeli 32 partizanov in jih od teh 29 ustrelili; v Spodnjih Ravnah (na Cerkljanskem) je padlo 8, v vaseh Gorje 4, Poče 10 in v Baški grapi 20 partizanov; 36 ranjenecv s Porezna so borci rešili.

Okrog poveljstva Gorenjskega vojnega področja so se zbrale skupine okrožnih aktivistov, transportna četa, igralska skupina 9. korpusa, brigada »Triestina« in KM Škofja Loka ter odšle mimo Cimprovke in Petrovega brda v Bačo nad Podbrdom, od tam pa na bohinjsko stran, kjer so brez izgub dočkale konec ofenzive in se vrnila v Davčo oziroma v Potok.

Okrog pokrajinskega vodstva, kjer je bil tudi oblastni komite za Gorenjsko s svojim zaščitnim bataljonom, sta se zbrala brigada »Antonio Gramsci« in Škofjeloški odred, ki je postal predhodnica te kolone. S Črnega kala pod Blegošem je kolona odšla 24. marca zvečer in se po vojaški cesti bližala Rovtu. Tu je v zgodnjih jutranjih urah odredova predhodnica naletela na močno nemško zasedo. Padlo je nekaj borcev, med njimi tudi 11 odredovih obveščevalcev, ki so v jurišu hoteli pregnati nemško zasedo. Kolona se je razpršila. Oblastni komite z zaščitnim bataljonom in italijansko brigado se je v večjih skupinah usmeril na južna pobočja Blegoša nad Poljansko dolino, glavnina odreda pa se je v manjših skupinah razpršila pretežno v Selško dolino z namenom, da se prebije proti Lajšam in Jamniku.

V dneh 25. in 26. marca so Nemci požgali več domačij v vaseh Davča, Potok, Osojnik in Martinj vrh.

Drugi del sovražnikove ofenzive je zajel območja Šentviške, Vojskarske in Banjske planote, Čepovansko dolino in Trnovski gozd, kjer se je zadrževala glavnina korpusa. V prvih dneh aprila so se nemške enote, ne da bi dosegle svoj glavni cilj — razbitje korpusnih enot — vračale na izhodiščne položaje. Veliko nemškega in satelitskega vojaštva se je po železnici prepeljalo na Gorenjsko, znaten del pa se je s kamioni in oklopnimi vozili vračal skozi Selško dolino v Škofjo Loko in naprej na Gorenjsko.

Osvoboditev

V nedeljo, 1. aprila 1945 dopolne, sta za Delnicami v Poljanski dolini padla organizacijski sekretar oblastnega komiteja za Gorenjsko Jaka Štucin-Cvetko in pokrajinski sanitetni referent dr. Stanislav Škulj, 5. aprila pa je bil pri Topolah nad Selci ubit Oto Vrhunc-Blaž Ostrovrhar.

Od 7. do 10. aprila so se odbori pokrajinskega vodstva spet zbrali v Potoku in Davči, kamor se je vrnilo tudi Gorenjsko vojno področje, pri katerem sta bila za krajši čas tudi KM Škofja Loka in KM Kranj. V KM Kranj je bil od novembra 1944 do aprila 1954 za poveljnika narodni heroj kapetan Anton Ferjančič-Zvonko, doma na Gradišču pri Vipavi, kjer je bil rojen leta 1915. Na to dolžnost je prišel, ko je pri glavnem štabu zaključil oficirsko šolo. Aprila 1945 je bil premeščen v KM Škofja Loka, kjer je postal prometni referent in je na tej dolžnosti v Selški dolini oziroma v Škofji Loki dočakal osvoboditev.

Dne 10. aprila je bila razporeditev Škofjeloškega odreda naslednja: poveljstvo z zaščitno četo v Železnikih, 1. bataljon v Ojstrem vrhu, 2. bataljon v Smolevi. Tega dne je igralska skupina 9. korpusa v Železnikih ponovno priredila miting. Naslednjega dne se je ves odred premestil v Martinj vrh k domačijam Posečnik, Bitenc in Mohorič. Od tu je odšla močnejša patrolja na prehranjevalno akcijo v Ravne pod Ratitovec.

Gorenjsko vojno področje koraka 9. maja 1945 skozi Praprotno v Selški dolini. (Po originalu v Loškem muzeju)

V noči na 18. april je 2. bataljon odreda pri Ojstrem vrhu napadel zasedo nemških orožnikov in jo razbil. Orožniki so imeli nekaj mrtvih in ranjenih, večina se je razkropila in pustila na položajih precej opreme. Dne 19. aprila je večja kolona orožnikov in domobrancev iz Selc in Dolenje vasi prišla v Golico, da bi zbrala razpršene orožnike, ki se iz zasede prejšnjega dne še niso vrnili.

Odred se je premaknil v Rovte in Zapreval, od koder je poslal na Lušo prehranjevalno patroljo. Dne 22. aprila je tu prišlo do boja. Nemci in domobranci so na črti Mlaka—Gabrška gora prišli pred položaje 1. bataljona, ki jih je energično odbil, pri tem pa zaplenil nekaj orožja in streliva. Istočasno se je vnel tudi boj med Lušo in Lenartom, kjer je 2. bataljon odbijal nemško-domobranksko kolono. Padel je en borec, nekaj pa je bilo ranjenih. Na nemško-domobranski strani so bile izgube znatne.

Še isti večer je odred odšel mimo Blegoša čez Slugovo dolino na Cerkljansko. Pred nemško ofenzivo je imel 325 borcev in bork, po ofenzivi pa se jih je zbralo nekaj nad 200. Ti so sedaj odšli na Primorsko. Na območju Križne gore je še vedno ostala sabotažna četa, ki je ofenziva ni prizadela.

Teden dni po nemški ofenzivi je ves 9. korpus prešel v ofenzivo. 30. divizija je s položajem pod Trnovskim gozdom prešla Vipavsko dolino ter se usmerila na Trst, 31. divizija pa istočasno v zahodno smer proti Soči in je 1. maja prišla do nje na sektorju od Tržiča (Monfalcone) do Gorice. V bojih za Gorico je neposredno napadala Prešernova brigada ob sodelovanju enot Goriškega vojnega področja. Škofjeloški odred je s Cerkljanskega prišel v Čepovansko dolino, kjer je iz Grgarja prodril v Solkan in zatem skupaj s prešernovci v Gorico. Ob zaključku svoje borbene poti v dneh od 4. do 8. maja 1945 je zavaroval Ajdovščino, kjer je bila tedaj prva slovenska vlada pod vodstvom predsednika Borisa Kidriča.

V aprilu so manjše nemško-domobranske patrolje delale izpade v posamezne vasi ter v njih ropale in pobijale. Tako so npr. 1. aprila v Martinj vrhu ubili enega vaščana, 6. aprila pa mater in hčer ter jima zažgali domačijo (Frančiška in Ivanka Polak); 4. aprila so na Zalem logu ubili enega Dražgošana, na Rudnem pa aretirali več ljudi in jih prignali v Železnike, od tam pa na Češnjico, kjer so jih na ukaz Nemcev izpustili, domobranci pa so jih hoteli odgnati v Škofjo Loko, kjer bi z njimi »obračunali«; 9. aprila so v Davči ubili 2 vaščana, enega pa 12. aprila; 9. aprila so tudi pri Lenartu ubili dva domačina. Tega dne so v Gregovčevi bajti pri Dražgošah ujeli 4 partizane, pri Drobnici pod Novakom v Jelovici pa so dva ubili. Okrog 15. aprila so domobranci prišli v Kališče, kjer so zažgali Jerkovo domačijo. Dne 17. aprila so na Zalem logu ustrelili enega domačina, 19. aprila pa enega v Topolah nad Selci. Zadnja žrtev, ki so jo v dolini povzročili domobranci, je bil Selčan Anton Rešek. Še 5. maja so ga doma v Selcih aretirali in istega dne na Veštru pri Škofji Loki ustrelili. Zločinci so se z zločinom poslovlili.

V noči na 1. maj 1945 je po Baški grapi proti Jesenicam peljal zadnji okupatorski vlak. Vanj so se vkrcali tudi orožniki, graničarji in domobranci iz postojank Petrovo brdo in Sorica. S tem je bil zgornji del doline svoboden. Gorenjsko vojno področje s KM Škofja Loka se je zbralo na Zalem logu in v Železnikih. Pokrajinska vodstva Gorenjske, Oblastni komite KPS in zaščitni bataljon so se prve dni maja zbrali na Prtovču in v Podlonku. Razhajkane borce Škofjeloškega odreda je sprejemala KM Škofja Loka in jih vključevala v svojo zaščitno četo.

V noči na 8. maj so orožniki in domobranci iz postojank v Selcih in Dolenji vasi odšli iz doline. Takoj za njimi je v Selca prišlo Gorenjsko vojno področje.

Dne 9. maja dopoldne so se iz Škofje Loke in Kranja umaknile vse nemške in domobranske enote. Odšle so čez Ljubelj in Jezersko na Koroško. Še isti dan sta v Škofjo Loko prišla Gorenjsko vojno področje in KM Škofja Loka. Oblastni komite in pokrajinska vodstva pa so iz Podlonka odšli v Podblico in skozi Besnico v Kranj, kamor so prišli 9. maja popoldne.

Nekaj dni za temi nepopisno srečnimi dogodki je bilo na trgu v Železnikih množično zborovanje, na katerem je govoril član komiteja KPS škofjeloškega okrožja in kjer so si ljudje še enkrat v zmagovitem navdušenju dali duška ob osvoboditvi. Selška dolina se je oddahnila od velikih grozot in silnih naporov, ki jih je doživljala in žrtvovala za svobodo.

Literatura

R. Isakovič, Kosovelova brigada, Ljubljana 1973. — T. Lotrič, Škofjeloški odred, Ljubljana 1971. — S. Petelin-Vojko, Gradnikova brigada, Nova Gorica 1966; Osvoboditev Slovenskega Primorja, Nova Gorica 1965; Prešernova brigada, Nova Gorica 1966; Vojkova brigada, Nova Gorica 1966. — Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI, 6—17, Ljubljana 1957—1970 (dokumenti o 31. diviziji, Gorenjskem odredu in Škofjeloškem odredu).

Résumé

LES UNITÉS DE PARTISANS ET LEURS COMBATS DANS LA VALLÉE DE SELCA EN 1943—1945

L'auteur de l'article poursuit son aperçu du développement et des activités des unités des partisans sur le territoire de Škofja Loka (voir Loški razgledi XXII/1975).

La brigade de Haute Carniole, après avoir été constituée, le 22 juillet 1943, entreprit aussitôt sa lutte contre les Allemands sur le territoire de la vallée de Selca et contre les Italiens de l'autre côté de la frontière d'occupation. En juillet, elle réussit à déceler une action des agents de la Gestapo. Les premiers jours du mois d'août, le détachement de la Haute Carniole ouvrit un combat difficile contre les Allemands sur le mont de Žiri. La brigade de Haute Carniole fut déplacée à Dolenjsko pour prendre part aux actions à l'occasion de la capitulation italienne et à l'attaque du poste des quislings slovènes de Turjak (13—19 septembre 1943). Son courage lui mérita la nomination de brigade de choc «France Prešern». De retour en Haute Carniole, la brigade s'intégra à la division «Triglav». En octobre, elle participa à la liquidation des équipages militaires allemands à Davča, à Leskovicca et à Javorje. Après la capitulation italienne, les unités furent renforcées par de nouveaux combattants, en partie réorganisées et envoyées sur le territoire libéré. Un vaste service de renseignements s'y développa. Après avoir supporté l'offensive allemande en novembre, les unités de la brigade «France Prešern» essayèrent d'attaquer, en janvier 1944, les villages de Zelezniki et de Selca mais elles furent repoussées. Leur activité principale jusqu'au mois de mai de la même année, c'était de mobiliser de nouveaux combattants en Haute Carniole et dans le Litoral slovène ainsi que d'exécuter de petites actions militaires et de petites sabotages. En juillet, les détachements de Škofja Loka et de Kokrica furent constitués. Comme résultat des activités des partisans renforcées dans la période d'été et d'automne, le village de Zelezniki fut libéré au mois de novembre. En mars 1945, le poste des quislings slovènes de Kališe—Sv. Križ fut pris. Dans la deuxième moitié du mois de mars, les partisans subirent la dernière offensive allemande. En avril de la même année, les occupants allemands se livrèrent aux derniers actes de violence sur la population (meurtres, incendies volontaires). Par le retour-offensif des partisans, la marche finale initia et, le 8 mai 1945, Selca et Dolenja vas furent libérés et, le 9 mai, Škofja Loka.